

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

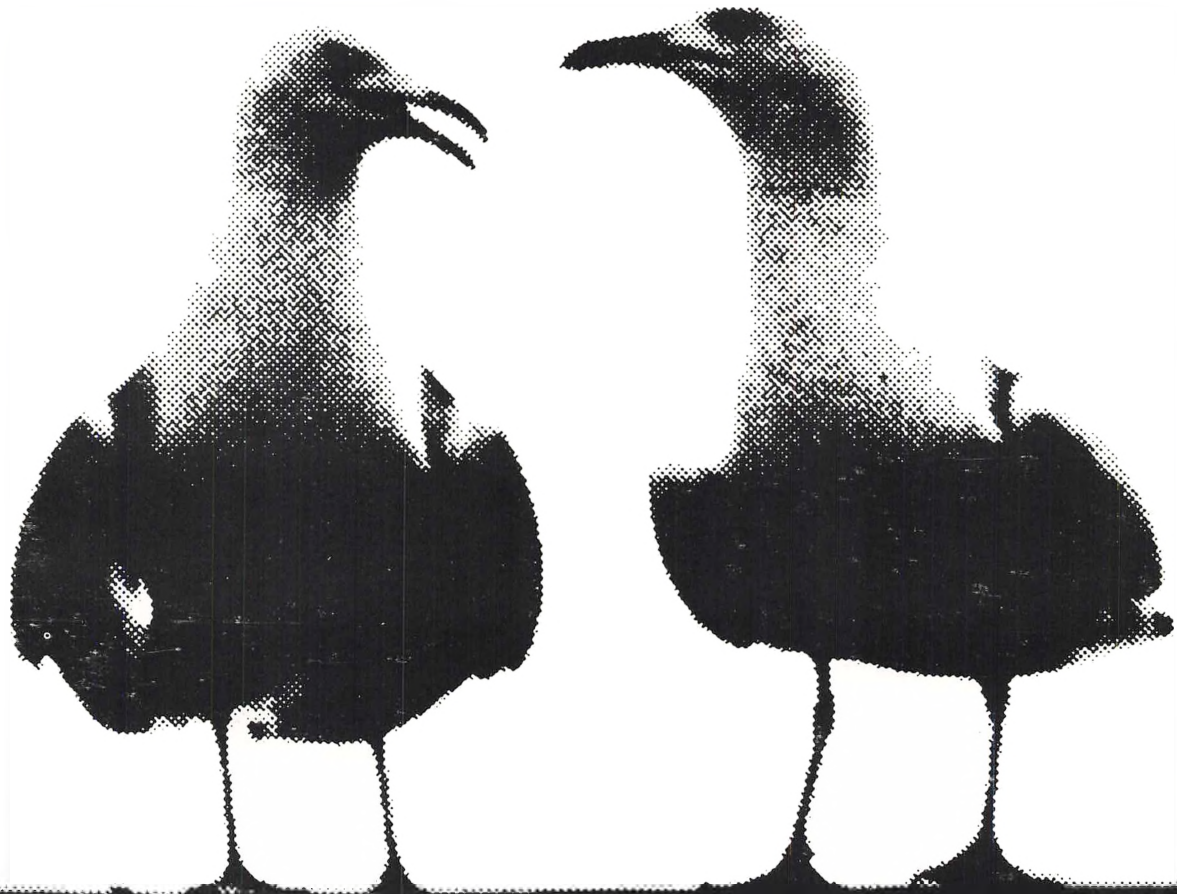
A photograph of a traditional Danish building with a tiled roof and a large tree, situated near a canal with ducks. The building is light-colored with a dark tiled roof. A large, leafless tree stands in the foreground, partially obscuring the building. The ground is covered in snow, and a canal with ducks is in the foreground. The text '81. årgang' is in the top left corner, and 'Folk og minder fra NORDSJÆLLAND' is at the bottom.

81. årgang

Folk og minder
fra
NORDSJÆLLAND

»Hvornår går der
en DSB færge
til Helsingborg?«

»Hvert kvarter«

FRA CENTRUM TIL CENTRUM

Fra Helsingør: 00 · 15 · 30 · 45

Fra Helsingborg: 05 · 20 · 35 · 50

Overfartstid: 20 minutter.

Store, moderne færger.

Velforsynede kiosker.

Restaurant og kiosker åbent hele
døgnet.

Yderligere oplysninger: Tlf 21 12 55

DSB

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

Redigeret af Erik Gribsø

1976

Enogtredivte årgang

Udgivet af Dansk Bladforlag K/S
Holbergsgade 20 - 1057 København K
Tlf. 01 - 14 06 11 - Giro 5 00 32 53

»Folk og minder fra Nordsjælland«
afløser »Jul i Nordsjælland«

INDHOLD

- Skipperhuset ved Esrum Sø fylder 250 år - side 5
Af Niels Richter-Friis
- Han reddede Nordkysten ved Arresø 12
Af Godfred Hartmann
- Udgående husmor fra Fredensborg og Amalienborg 15
Af Viktor Thomas
- Ingemann og Frederiksborg 18
Af Borella-Hansen
- Købstatsrettighederne betød alt for Helsingør 20
Af Kenno Pedersen
- Nordsjællandske skæmtesprog 23
- En uge »på landet« – for 100 år siden 24
Af Hans Jørgen Strandberg
- Tårnblæserne på Frederiksborg 27
Af Erik Gribsø
- Krudtværks-minder fra Frederiksværk 28
Af Poul E. Nielsen
- Det tabte barndomsland – ved Hørsholm 30.
Af Karen Nordström
- To nordsjællandske fyr fortæller 32
Af Line Andersen og Jørgen Leve
- Gamle Hillerøds mesterfotograf 37
Af Svend Nielsen
- Nordsjælland og Sibbern – en sær snegl 40
Af B-H.
- Gamle nordsjællandske råd til kvinder 42
Af E.G.
- Gribskov – altid under forandring og dog uforanderlig 43
Af Iver Nissen

Eftertryk af artikler i
»Folk og minder fra Nordsjælland«
kun tilladt i uddrag
og mod kildeangivelse.

Farvefotos: Niels Richter-Friis

Omslaget: Ved det 250 år gamle Skipperhus ved Esrum Sø
holdes der isfrit, og tusindvis af svømmefugle overvintret her.

Skipperhuset ved Esrum Sø fylder 250 år

Af Niels Richter-Friis

Skipperhuset stod færdigt i efteråret 1726, altså for netop 250 år siden, og i den anledning skriver civilingeniør Niels Richter-Friis fra Nødebo om dette enestående sted ved øst-bredden af Esrum Sø.

I løbet af et kvart årtusinde kan der nå at ske meget, og Skipperhusets historie er bestemt ikke almindelig.

Det hele begyndte med et usædvanligt skib, som *Frederik IV* lod bygge i året 1725. Af konstruktion var det en fladbundet pram, sådan tituleres det slet og ret i samtidige skrivelser fra Holmens chef, men hør så blot videre: Skibet havde to master, både fokke- og stormast, en mængde flag og vimpler, en overdækket glaskahyt (dengang hed det sal) med fløjlslynder, og der var endda små kanoner! Det har bestemt ikke været noget helt almindeligt syn! Endvidere var der plads til otte chaluproere i det 15 meter lange lystfartøj, og disse har nok haft fuldt op at gøre ikke alene i stille vejr, men også, hvis en storm pludselig skulle sætte ind.

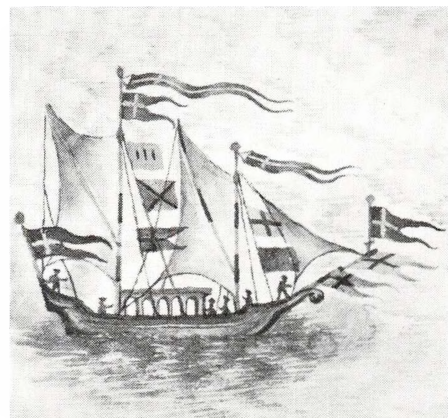
Denne »fladbundede lystyacht« har næsten kunnet sejle helt ind til land. Man har i fulde drag nydt livet i Grib Skov ved Kongens Bøge i nord eller Nødebo Holt i syd. Og navnlig ved Dronningens Bøge lige overfor slottet på den anden side af søen. Dronningens Bøge har haft *Frederik IV*'s særlige interesse, for i 1726 påbegyndte han her anlæggelsen af en vej gennem Grib Skov, der skulle gå i nøjagtig forlængelse af Eremitage allé i Fredensborg Slotspark, men altså på den anden side af søen. Denne vej, som

skulle være led i en direkte rute helt til Tisvilde (Helene Kilde), blev dog aldrig til noget. Både ved Dronningens Bøge og ved Kongens Bøge, findes i dag en festplads (en lysning i skoven).

De nu 200 år gamle ege og de lige så gamle von Langen-graner har set disse krydstogter. Det har Frederiksborg-hestene i stutterivangene i Grib Skov også. De har nok glippet med øjnene og vrinsket en ekstra gang af henrykkelse.

Det var samme *Frederik IV*, der på Frederiksborg Slotssø sejlede i en ægte venetiansk gondol. Slottet har et billede, hvor man ser gondolen, og Orlogsmuseet ejer et par modeller, hvoraf den smukkeste er afbildet her.

Men på Esrum Sø måtte man have et større og mere sikkert fartøj.

Dette fartøj var den egentlige årsag til, at Skipperhuset blev bygget for 250 år siden. Der findes kun ganske få afbildninger. Denne fra 1737 er hentet fra Fr. V's Atlas. Det kgl. Biblioteks billedsamling.

Udsnit af maleri fra 1711 på Frederiksborg Slot af den gondol, der har sejlet på Slotssøen. (Nok ikke på Esrum Sø).

Forstørrelsen er kraftig, men lad billedet alligevel være med til at illustrere de kongelige sejladser i hine tider, da »Nordens Venedig lå i Nordsjælland«.

Model af gondol, så vidt vides skænket *Frederik IV* under hans besøg i Venedig i 1708. Denne »turist-souvenir« er i dag udstillet på Valdemars Slot på Tåsinge. Den tilhører Orlogsmuseet.

Skipperhuset åbner sine porte

Så meldte problemerne sig, for man måtte jo have et betryggende sted til dette pragtfuldt udstyrede fartøj. Først havde man på tegnebordet et mindre bådehus, men det mishagede Majestæten i allerhøjeste grad, for portåbningen var så lav, at man måtte lægge masterne ned, hver gang skibet skulle ud og ind af huset. Hele bindingsværket blev revet ned igen, og man byggede i stedet Skipperhuset med så stor porthøjde, at den kongelige lystyacht kunne sejle ud og ind med fuld sejlføring! Og ikke nok med det, i den modsatte ende, altså op imod Fredensborg Slot, blev Skipperhuset også udstyret med lige så store porte, alene fordi kongen har fundet behag i dette syn, når han kom oppe fra slottet ad den lange Skipperallé med den topede brolægning. Det har i sandhed også været enestående. Der var stil over de maritime manerer.

Disse port var meget store, ca. 6 meter brede, og det stillede usædvanlige krav til konstruktionen, hvilket helt sikkert har givet bygmesteren, *Johann Cornelius Krieger* mange grå hår i hovedet. Portene kunne tages helt af om sommeren, og om vinteren blev de igen hægtet på, »hvortil man maae betiene sig af visse fornødne Machiner«, som *Thurah* skrev i »Den danske Vitruvius«.

Havnen blev gravet med håndkraft af et kompagni soldater fra slottet. De fik løn af tømreren og har også hjulpet til med bolværket. For at lave den rette bund, gravede man først dybt ned, og derefter hentede man med hestevogn mange læs strandsand, som blev fyldt i havnebassin.

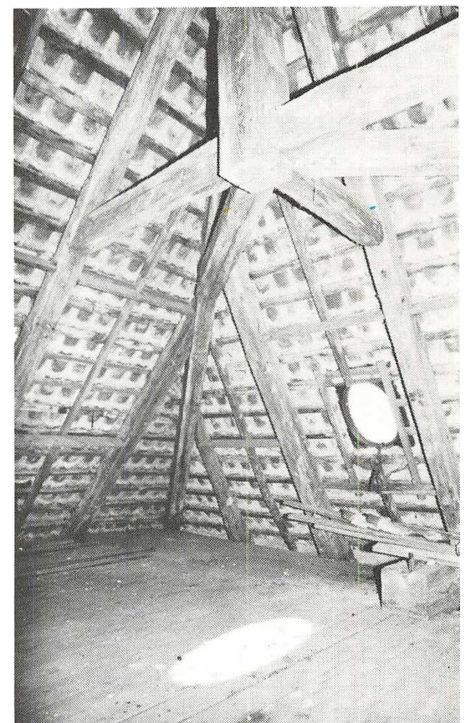
Man kan den dag i dag indefra se dele af den 250 år gamle imponerende tagkonstruktion. Tidligere var den helt frilagt, for der var ingen etageadskillelse, som der desværre senere er kommet. Selvom der er sket ændringer i tidens løb, kan man af det nuværende Skipperhus (den store bygning

Dette er det »egentlige« Skipperhus, her set fra Skipperalléen.

Huset på forsidebilledet er skipperens bolig, men i folkemunde er det gået sådan, at også dette hus kaldes for Skipperhuset. Det er dog forståeligt nok, for hvad falder mere naturligt end at sige, at skipperen bor i Skipperhuset, og i øvrigt ser man af og til i gamle dokumenter alle bygningerne betegnet som »Skipperhusene«.

Man byggede solidt dengang. Solpletterns uforstyrrede vandring begyndte først senere, da der kom etageadskillelse. Oprindeligt var hele tagkonstruktionen frilagt nedefra.

mod nord) sagtens danne sig en forestilling om, hvordan det så ud for 250 år siden. De ydre dimensioner og tagrejsningen er den samme. Men portene er væk, og det ca. 2 meter dybe havnebassin er fyldt op. Hvor er det synd.

I 1790 blev Frederik IV's lystfartøj hugget op på grund af ælde og råddenskab, men allerede i en del år forud har man nok ikke sejlet med fartøjet, men kun med de mindre chalupper. Tilsyneladende glemte man helt at afskedige nogen af chalupperne, som nok har haft kronede dage, mens Skipperhuset lå hen i en Tornerose-søvn til 1804, hvor det kom under Orlogsværftet.

Lidt mere af det vigtigste

I de næste 10 år byggedes henved 200 mindre fartøjer til flåden. Det var traillaer, barkasser og kanonbåde.

Fra denne tid stammer det store brune træskur, som ligger der den dag i dag. (Man kan se lidt af det yderst til højre på forsidebilledet). Det blev bygget i 1807 til efterbehandling af bådene, for at man kunne få endnu større

kapacitet, og det har holdt sig forbausende godt.

Englænderne erobrede som bekendt hele den danske flåde i 1807. Ikke så meget fordi man direkte frygtede flåden, men fordi man ville forhindre kejser Napoleon i at få fat i den.

Det blev forbudt at bygge fartøjer overhovedet i Danmark. Da englænderne fik nys om, at man stadigvæk byggede både i Skipperhuset, gik der ilbud til bådebyggeriets leder, *Therkel Petersen* om, at alle både omgående skulle fjernes, ellers ville Skipperhuset blive jævnet med jorden.

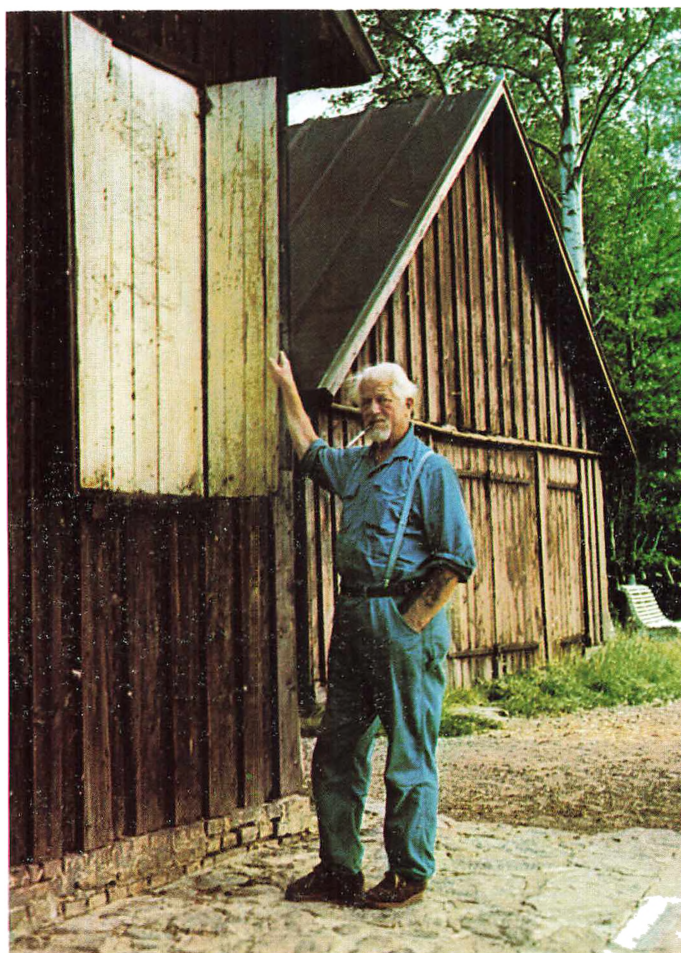
I største hast blev alle både, hel- og halvfærdige, sejlet ud på et par meter vand, og de blev sænket og fastgjort til nogle store cementklodser på bunden. Da englænderne mødte op, var alle spor slettede, og Therkel Petersen fik senere ros for hurtigt og veludført arbejde, fremgår det af en skrivelse, som er i familiens eje. Man må gå ud fra, at bådene atter blev hævet og færdiggjort. Ikke mange ved, at frømand har konstateret, at de mange store cementklodser ligger på bunden af søen den dag i dag som tavst vidnesbyrd om, at Skipperhuset blev skånet hine stormfulde tider.

Therkel Petersen blev boende til sin død i 1846, og han fortsatte som bådebygger og startede bådudlejningen fra Skipperhuset, det må have været omkring 1820.

Den senere skipper Holm ansøgte om at indrette kostald, men det blev afslået, og i stedet blev der installeret vaskeri. Fra 1866 til 1954 var der så vaskeri i det gamle Skipperhus. og nogle vil sikkert kunne huske, at der har været to høje skorstene. Tørring af vasketøjet foregik på loftet til at begynde med.

Man installerede dampmaskine og pumper, ikke blot til brug for vaskeriet, men også for at slottet kunne få vand fra en boring ved Skipperhuset til husholdning og til brandsikring. Da elektriciteten senere kom til, blev der installeret mere moderne udstyr.

Alfred Jandal viser her en kuriositet på det store bådeskur fra 1807. Når den ene plade blev lukket op, betød det, at skipperen skulle vende om, hvis han endnu ikke var kommet halvvejen til Nødebo, for så var der kommet flere passagerer til Skipperhuset. Blev begge plader åbne, betød det, at skipperen, når han var kommet til anløbspladsen i Nødebo, kunne se, at der ventede passagerer ved Skipperhuset. På Nødebo-siden kunne passagererne hejse et flag på broen. Så kunne skipperen i sin kikkert se, at de ventede.

Alfred Jandal fortæller

I dag bebos Skipperhuset kun af skipper eller færgemand *Alfred Jandal*. Rettere sagt bor han i det lille skævtvinklede hus, som omtales senere. Alfred Jandal har også kunnet fejre rund fødselsdag, for han fyldte 75 år i efteråret 1976. Ligesom flere af sine forgængere er han tidligere underofficer ved Marinen.

Det er Boligministeriet, der ejer Skipperhuset, men Hofmarskallatet har siden 1850 haft brugsretten og har altså lejet ud til Alfred Jandal, som iøvrigt flyttede ind i 1943.

Alfred Jandal fortæller, at tyskerne dengang havde skydeøvelser i Nødebo Holt (ved sydvest-enden af Esrum Sø). Fra tre skyttegrave på ca. 1×5 meter skød man på langs ad søen, så kuglerne fløj om ørene på ham, når han sejlede på færgefarten til Nødebo. Under foregivende af, at han samlede huggespåner op – der var mangel på

brændsel – kastede Alfred Jandal jord i skyttegravene igen for at få fred for kuglerne. Det stod på i tre dage, og på den tredje dag undgik han med nød og næppe at blive pågrebet af de tyske soldater.

Mindst lige så spændende var det, da han undsatte et detachment på ca. 50 gardehusarer, der var ved at blive indhentet af tyskerne ved Kongens Bøge i Grib Skov. De blev sejlet over søen og ilandsat forskellige steder. Alle våben blev smidt i søen, og gardehusarerne blev i største hast forsynet med civilt tøj. Alle undslap.

Bådarten, eller færgefarten, som den også kaldes, foregik under sidste krig med to sejlbåde, der var jo benzinnangel; men man regner med, at den begyndte gradvis allerede omkring 1850.

Måske er bådarten endog startet i det små et halvt hundrede år tidligere af chaluproerne. Som vi har været inde på, blev de fleste af disse nemlig bo-

Anløbspladsen i Nødebo. Fra broen fører en sti op til Nødebo Kro. Desværre tog en storm for et par år siden det gamle piletræ, som må have været et af de allersmukkeste i Danmark.

ende i Skipperhuset i 22 år uden at udføre noget særligt arbejde, da Frederik IV's lystfartøj jo var ophugget i 1790, og da de ikke har haft stort andet at lave, har de måske suppleret deres sparsomme løn fra slottet på denne måde.

Endnu et tilbageblik

Dengang foregik bådfarten med rojoller og sejlbåde, og lad os springe frem til kvartermester *Petersen*, tidligere lods fra Helsingør, som var skipper til omkring 1907. Han havde ansat den navnkundige *Peer Matros*, som ordnede bådfarten, og han havde fire af-dankede sømænd, som hver fik en pot brændevin om dagen for at ro samt natlogi i halmen i det store gamle træskur. Et af disse fattiglemmer blev kaldt for »Ballade-Ludvig«. Hvad ville brandmyndighederne mon sige i dag?

Af »Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn« den 1. september 1906 fremgår det, at der var visse problemer omkring skipper *Petersens* erhverv: »Hoffet ansatte nemlig en Mand som Opsynsmand over de kongelige Lystbaade i Esrom Sø, og Fiskeriet var en del af denne Mands Løn. Forholdene udviklede sig saa efterhaanden saaledes, at nævnte Opsynsmand – Pladsen har i mange Aar været beklædt af en erfaren Sømand, Kvartermester *Petersen*, der stod højt i Kong Christians Gunst – blev Enehersker over Søen. Under disse Forhold var det saaledes ganske umuligt at faa arrangeret en Smule Motorbaadssejladss paa Søen. Kvartermester *Petersen* mente, at det ville skade Fiskeriet, og Hofmarskallatet stod altid paa Mandens Side.«

Sandheden var nu nok nærmere den, at skipper *Petersen* var en »bred, jovial Sømandstype, der ikke ville høre tale om Motorer og andre Nymodens Indretninger«, og han har sikkert stået i et svært dilemma, da han i den

tidligere omtalte artikel kunne læse, at »Hans Majestæt Kongen har ønsket at give Afkald på denne Fiskerettighed, som Hoffet hidtil har haft over Søen«.

Under alle omstændigheder står det klart, at der i 1906 ikke blev brugt motorbåde til færgefarten, det skete først et par år senere, nemlig i 1908 under den næste skipper.

En *Fredensborgenser* har fortalt: »Skipper *Petersen* fiskede, og man købte aborrer, brasen og ål hos ham. Hans far købte ankerkættinger, som han smedede om til hestesko. Skipper *Petersen* havde opsyn med de kongelige både. Han havde en gammel matros hos sig (*Peer Matros*), som hjalp ham med at ro over til Nødebo. Hans kone var kendt for at bage nogle aldeles dejlige æbleskiver, som kunstnerne, der sejlede på søen, var meget begejstrede for. Bl.a. *Holger Drachmann*.«

I øvrigt har *Holger Drachmann* i sin dejlige ungdomsroman fra 1876: »En Overkomplet« flere steder skrevet om *Peer Matros*. Dengang var skipperen

den tykke, gnavne Holm, skipper Petersens forgænger i embedet, og meget kunne tyde på, at Peer Matros kan have været en af de gamle chaluproere, for han kan omend med nogen usikkerhed spores endnu meget længere tilbage. Peer Matros kan dog umuligt have sejlet med Frederik IV's lystfartøj, for så gammel kan han ikke være blevet, men han kan meget vel have været roer på de mindre chalupper i tiden efter 1814.

Holger Drachmann har samme sted også skrevet om sine uforglemmelige sejlture på søen, her er en smagsprøve: »Der var ingen Vind; vi maatte ro hjem. Peer Matros og jeg satte os til Aarerne, det øvrige Selskab forsøgte, dirigeret af Musikeren, en flerstemmig Sang, men det ville ikke rigtigt gaa. Maaske var Natten dem alligevel for smuk. Maanen stod, næsten voxet ud til hele sin Skive, rolig og højtidelig bag den mørke Skov, fra hvis Skygger, vi arbejdede os ud. Efterhaanden som vi kom længere ud paa Søen, blev Fladen, hvorover vi gled, som en Staalplade, overgydt med hvidglødende metal. Hvergang et Aareblad blev dyppet i Metallet, var det ligesom om det sydede og hvislede dernede, ligesom om Aarebladet var en magisk Hammer, der for hvert Slag slog Ringe og straalende Smykker ud af Metallet.«

Ak ja. Man kunne dvæle meget længere ved denne uforlignelige epoke, men vi må videre, og også den kommende tid var nu fuld af romantik.

Efter skipper Petersen var der i blot et par år en skipper L. Larsen, som man ikke ved ret meget om udover, at det var ham, der anskaffede den første motorbåd til færgefarten, en lille båd til 8-10 personer, og at han fortsatte som medhjælper i nogle få år.

Efter ham kom så i 1909 fiskeeksportør P.H. Løhmann, som med tiden erhvervede tre motorbåde, jvf. næste afsnit. Han havde sin kusk, Hans Sørensen til at hjælpe sig, og et par år efter P. H. Løhmann's død købte Hans Sørensen sidst i 1920-erne fæрге-

Glade mennesker på rundtur med Alfred Jandal. Det bliver ikke sidste gang.

farten af enken og drev den til 1943, hvor Alfred Jandal, som allerede nævnt, kom til.

Fra den tid fortæller Hans Sørensen's søn, Bertel Sørensen: »Færgefarten gav mange penge. Det var før bilernes tid, og der var mange flere, der sejlede end i vore dage. Særligt var pinsedagene gode; man sejlede til Nødebo Kro, hvor man så pinesolen danse, og hvor man fik morgenkaffe. På Nødebo Kro var der også soiré en gang om ugen. Københavnerne tog med toget til Fredensborg og gik ned ad den lange Skipperallé, og min far, Hans Sørensen holdt udkik efter, om der var nogen på vej, for han ville jo have dem alle med. Så gik turen til Nødebo Kro, hvor der var dejlig klavermusik til kl. 2 nat og derefter tilbage til Skipperhuset med det animerede selskab. Jeg billetterede ofte selv om søndagen, og til sidst nåede en billet til Nødebo op på det »svimlende beløb« af 35 øre, hvad mange beklagede sig over.«

Færgefarten gik først og fremmest

til Nødebo, og også dengang var der tale om rekreative udflugter til Grib Skov, hvor der var små broer, eller blot om en stille rundtur på søen. Meget yndede var skovballerne på Thevandsbakken i Nødebo Holt. Her drak man også eftermiddagsthe, og just derfor er det pudsige navn opstået.

Et lille morsomt tidsbillede giver Carl Ewald i Illustreret Tidende i 1885: »Fredensborgenserne er de fornemste. Naar de faa Lyst til at gjæste deres Gjenbo, slentre de ned til Skipperhuset og lade sig sejle over Esromsø til »Holtet«. Saa tro de, de er ude i de vilde Egne, naar de støde deres Fod paa Trærødderne i Holtets Gange.«

Men bådene har også været benyttet for slet og ret at spare vej, når man skulle fra et sted til et andet, f.eks. af skovarbejdere.

»Vikingskibe
og vikingskipper«

I 1909 anskaffede fiskeeksportør P. H.

Løhmann båden »Herman«, opkaldt efter en af sine sønner, og hermed begyndte motorbådssejladserne for alvor. »Herman« kom til Skipperhuset som ny, bygget i Frederikssund af Brdr. Andersens Bådebyggeri. Da Alfred Jandal kom til Skipperhuset i 1943, døbte han den om til »Odin«, men da hans højt elskede hund, en broholmer, som hed »Rolf«, døde i 1956, blev båden døbt om endnu en gang.

Det er sjovt at læse i de gamle skibstilsynsbøger for denne båd. Den 2/6-1909 nævnes det, at der skal anskaffes en redningskrans, et tågehorn og seks kanonslag, og den 15/5-1910, 1. Pinsedags aften kl. 11.15 udbrød der ild i bådens bagbordsside, så den måtte udsættes af færgefarten i nogen tid. Man fik dog ikke ved den lejlighed brug for kanonslagene, for Niels Eriksen i Sørup, som forøvrigt er svoger til Bertel Sørensen fortæller, at det var ham, der opdagede branden. Han kastede nogle sten på ruderne i Skipperhuset og råbte, at der var ild i den nye båd.

»Rolf« er i dag skipper Jandals yndlingsbåd, den, han helst benytter. Prøv en gang en tur i denne gamle, velholdte båd fra 1909.

P. H. Løhmann anskaffede endvidere »Dora« i 1911 – men den lo Alfred Jandal hugge op under sidste krig – og i 1917 købte han »Viking«, der er den største af de nuværende både. Den var hjemmehørende i Skelskør, men bygget i Korsør et år tidligere.

I 1953 købte Alfred Jandal »Clara«, som han omgående døbte om til »Thor«. Den var bygget i 1913 samme sted som »Rolf«, og den havde oprindeligt været dampdrevet og sejlet på Furesøen under navnet »Skovduen«. »Thor« er den båd, der har tag på.

Man vil se, at vikingenavne er benyttet i bådenes navngivning i dag. Under 1. verdenskrig sejlede Alfred Jandal i øvrigt med Skoleskibet »Viking«. For at råde bod på forvirringen ved de mange navneændringer, hedder de tre både i dag altså: »Rolf«, »Viking« og »Thor«.

Kongehusets nuværende båd »Anne Marie« med Alfred Jandal om bord. Bagved ses de mange smukke joller, der lejes ud.

Vinterstorm ved Skipperhuset! Søen piskes ind fra vest. Fuglene putter sig, men skipperen må ud og holde isen væk fra broerne. Ved denne lejlighed mislykkedes det for en gangs skyld, selv for en viking som Alfred Jandal.

Så er der også kongehusets både. Ligesom i gamle dage skal skipperen vedligeholde og sejle dem. Der er to, nemlig »Adini« (kælenavn for dronning Alexandrine), som Frederik IX fik på sin 50-årsdag i 1949 og »Anne Marie« fra 1950. Det er to ret små, næsten ens mahognibåde, bygget over samme skabelon i Nykøbing Falster. Der er ikke mere de gamle dages format over de kongelige sejladser. Motor har afløst sejlene. Men formålet er stadigvæk det samme. Ligesom for

alle os andre.

En del mennesker, særligt børn, forveksler navnet og tror, at skipperen hedder »Jerdal«, og man kan også godt føle sig hensat til den tid, hvor skibene var af træ og mændene af jern, når man besøger skipperen i Skipperhuset.

For Alfred Jandal selv er nemlig også lidt af en viking, som kender Esrum Sø ud og ind, og elsker og værner om denne perle i Nordsjællands natur. Og har man først været på en sejltur

med ham en stille sommerdag eller måneskinsaften, ja så har men med sikkerhed haft en oplevelse, som man ikke siden glemmer.

Hvis man vil være alene, eller hvis man vil forsøge at aflure søen nogle af dens gedder, er der også bådudlejning ved Skipperhuset. De smukke joller er alle bygget af Jandal i det gamle Skipperhus, så også for nylig har der været bådebyggeri. Bådeudlejningen har, som allerede nævnt, sin rod meget langt tilbage i tiden, nemlig til omkring 1820, til den tidligere omtalte Therkel Petersen.

Om vinteren, når bådudlejning og færgefart er indstillet, er Esrum Sø allersmukkeste. Særligt hvis den lægger til med is. En tur til Skipperhuset om vinteren er en oplevelse. Her holder skipperen isfrit ved hjælp af to kraftige hvirvelpumper. Svømmefugle samles her i tusindtal. Nogle gange er der kanadiske gæs, som trækker ned fra det nordlige Sverige for at overvintre. Man kan se dem på bagsiden af omslaget.

Ved hjælp af to kraftige hvirvelpumper holder Alfred Jandal isfrit, og han fodrer de mange fugle. I 1969 var han stærkt medvirkende til, at Esrum sø blev fuglereservat, og fem år senere

Kongelig sejlads i 1870. De høje herskaber sejler en morgentur over til Grib Skov, hvor der spises frokost. De gaffelriggede sejlbåde eller Kragejollerne, som disse både også kaldes, lå i det lille, sydlige bådeskur, der blev bygget senere end det store. Bemærk skorstenen. Smuk lille tegning af Rasmus Christiansen.

blev han af Foreningen til dyrenes Beskyttelse kåret til »årets dyreven«. Ham kan det gamle skipperhus godt være bekendt.

For skipper Jandal er der fuldt op at gøre om vinteren, og han må også passe på, at isen ikke ta'r broerne, hvis det blæser op. Og der kan være meget barskt ved Skipperhuset, når en storm sætter ind fra vest. Så sidder skipperen inde bag de små ruder og kikker ud på den vildt oprørte sø med et vågent øje, og mange er de menneskeliv, han har reddet fra druknedøden.

Jo, der skrives stadigvæk historie i det gamle Skipperhus.

Det skævtvinklede hus

Egentlig er det ikke korrekt at sige, at Alfred Jandal bor i Skipperhuset, for han bor i det lille skævtvinklede hus, der ligger helt ned til søen – det hus, som pryder forsiden af »Folk og minder fra Nordsjælland«. Kongen lod det bygge i 1751, for at give kaptajn Mosmann en bedre bolig.

Det er et sjældent malerisk hus, netop på grund af sin skæve facon. Man ved ikke sikkert, hvorfor huset har fået denne grundplan, men utvivlsomt skyldes det, at vandet gik nogle meter længere op i 1751. En retvinklet grundplan ville have medført, at husets sydvestligste hjørne ville være kommet ud i vandet, eller i hvert fald ville have blokeret den lille sti, som gik foran ved søen, og som man skulle

bruge, når man skulle forbi hen til det sted, hvor man trak bådene ind på land og videre ind i det gamle chaluphus fra 1948. Bagved mod øst var der heller ikke mere plads, for der gik søvejen dengang. Man har altså lavet husets vestlige gavl således, at denne fulgte den daværende søbred, og man har ikke først bygget søbredden ud med sten og opfyld (dette har man først gjort senere), måske fordi det ville tage for lang tid, førend et nyt underlag blev fast nok til at kunne bære bygningen.

Men det er nu godt det samme, for med dette udseende er stedet blevet endnu mere malerisk. Så meget er sikkert.

Hvad med fødseldagsgaven?

Det har været på tale, at Skipperhuset skulle føres tilbage til sin oprindelige skikkelse. Den gamle tømmerkonstruktion skulle genskabes, og havnebassinets udgraves. Man ved, at det gamle bolværk stadigvæk er der under Skipperhusets nuværende gulv. Lad os håbe, at der må blive råd til at gennemføre disse planer, så man igen kan gå ned ad den lange Skipperallé og for enden se de vældige porte og den imponerende tagkonstruktion frilagt inde i Skipperhuset.

Det ville blive en stor oplevelse både for danske og udlændinge, og det ville skabe den helt rigtige ramme omkring Esrum Sø's navnkundige færgefart. Bare det nu ikke varer for længe –

Han reddede Nordkysten ved Arresø

Af Godfred Hartmann

Forfatteren Godfred Hartmann fortæller her om oldenburgeren Johan Ulrich Røhl. Han dæmpede den nordsjællandske sandflugt, der til sidst nåede Tibirke kirke til tagskægget

Jeg har opgivet det. De bad mig om at hjælpe med skvalderkålen, der myldrede frem alle vegne, men hvordan kan man få has på det?

På en af sommerens varmeste dage har jeg ikke lyst til at ligge på mine knæ og luge skvalderkål ind imellem de rhodendron vi plantede sidste år. Jeg ved jo, at man skal have rødderne med og det kan jeg ikke klare. Lange trævler som jeg river op af den soltørrede jord. Vores gamle bondehus nede i Midsjælland støder lige op til skoven, og hvordan skulle man dog holde ukrudt væk fra haven? Hvad har de dog tænkt? Udmattet sætter jeg mig under æbletræets skygge. Jeg har givet op for længst. Pludselig er der så meget.

Hvordan var det? Du skulle jo ind og skrive det du havde lovet til »Jul i Nordsjælland«. Jul midt i sommeren og 28 grader i skyggen. De må være vanvittige. Nu har jeg det. Hvordan var det med Røhl? Han gjorde alt det som du ikke kan fordi du har givet op for længst. De lå deroppe på nordsjællands isse og avede sandet for at vi kunne få det rart. Det skulle bare mangle. Jeg tager skvalderkålen i morgen.

*

Mon de tænker på det, de der går deroppe og hæger om deres fine huse? De

stryger de stedsegrønne hen over top-skuddene og den østrigske bjergfyrlægger en alen til sin vækst bare de vender ryggen til. Der er pludselig blevet grokraft i jorden. Nu er sandet langt væk. Før lå det lige under overfladen.

Det med sandet er en gammel historie. Nogen siger, at det var en havtyr, der ville bortjage Povl Laxmans skikkelige køer, der græssede på Asserbos overdrev. Men den slags går ikke. Vogteren blev vred og med rette. Men var det klogt? Tyren borer hornene i sandet og får det til at rejse sig. Historien er ret beset noget vrøvl. Havkøer møder vi kun i Store Klaus og Lille Klaus, og kreaturerne hører eventyrverdenen til.

Vi iler med en bedre forklaring. Christian IV har travlt. Flåden kræver tømmer og byggeriet på Holmen får Skt. Karens skov til at forsvinde. Intet binder sandet mere. Stormen farer ind fra Kattegat og sandet piskes op og flyger langt ind over landet. Skoven tog før af for vestenvinden. Nu er den der ikke mere. Mangen bonde klør på ryggen, fordi han har sand i alkoven. Overalt er der sand. Det knaser i munden, og sandet ligger i fadeburet. Nu kan det være nok. I mørket påkalder de Gud, men se om han hører deres bøn. Tvivlen sniger sig ind i deres tro.

Sandet vandrer. Snart er det flere

kilometer ind i landet. Store klitter maver sig ind over det, der før var frugtbar jord. Klitten udsletter landsbyer og snart er Guds hus begravet. I 1717 når sandet op til tagskægget af Tibirke kirke. Nu må enhver klare sig som han kan. Gårdene forlades af fattige bønder. De går fra deres hjem ud af gavlens luger. Altandet er opgivet og borte. I deres nød søger de til kirken på banken. Meget er den ikke værd, men den får dem til at tro på en gud, selv om Han synes at have glemt dem deroppe på Sjællands isse.

Men kirken består. De må ikke rive den ned, selv om sandet ligger op til tagskægget og døren er dybt under deres fødder. Frederik IV tror på Vorherre. Selv har han næppe været deroppe. Han foretrak det solrige Italien, men fra faderen havde han hørt om sandflugten oppe ved Arresø. Frederik IV aner, trods rejser til syden, at det haster. Han nedsætter en kommission, der overvejer. Det gør kommissioner så ofte. Mens de tænker, går bønderne fra hus og hjem og forbander den gud, der kun ser i nåde til folk der bor andetsteds i riget. Træer går ud, og de nøgne grene strækker sig som sorte arme op gennem det piskende sand. Der er misvækst og fattigdom, og ingen kan betale afgift og tiende. Risgærder holder kun lidt og amtmanden over Frederiksborg- og Kronborg amter står klart på bøndernes side. Nu må der ske noget.

Men kongen får andet at tænke på. Svenskerne går i land i Humlebæk og nærmer sig hovedstaden. Så må bønderne langs Kattegats kyster klare sig som de kan.

*

Men det med svenskerne driver over. Karl XII får bank af tsaren på Ruslands stepper, og den spinkle Frederik IV kan ånde lettet op. Så er det bare det med bønderne igen.

Hvordan er det i Holland og langs digerne på Nordsøkylen? Der blæser det jo også. Hvad med folk fra Holland? Men de kvier sig. De vil nødigt

være borte så længe. Det vil tage flere måneder at dæmpe flyvesandet.

Med den indstilling kan man ikke bruge dem. Flere måneder! År tager det! Men hvad med Lars Thott? Han er dansker, men bosat i Holland. Han er manden. Amtmanden er tilfreds. Men da Thott ser, hvad det drejer sig om, opgiver han ævred. Her hjælper intet. Med 120 rigsdaler på lommen rejser han tilbage og sætter sig lunt til rette ved sulefadet bag diget nede i marsken.

Måske er det kommet oldenburgeren *Johan Ulrich Røhl* for øren. Han føler selv, at han er manden. Nede hos ham blæser det også, og her er penge at tjene.

Røhl ved hvad han taler om. I Ol-

denburg har de ikke bestilt andet end at slås med stormen og havet. Det i Tisvilde er ingenting. Det er en mand af en anden støbning end de blødsødne hollændere og den usle Thott, der straks gav op.

Gærde gør det ikke alene. Nej, det hele skal dækkes med tang og ind i mellem skal der plantes marehalm, som binder det flyvske sand. Det haster. Fra alle steder i riget kommer der frø. Det gælder om at så det, så det kan slå rødder i den magre jord. Men alene kan Røhl ikke klare det. Han kræver mandskab. Strækningen er lang og kongen stiller sine betingelser. Ingen

gård må nedbrydes, selv om den er forladt. Murværk kan kun tjene som læhegn, selv om længen står tom.

Men kongen er vakelmødig. Det er jo dyrt, dette her. Han skærer ned på bevillingerne, og Røhl forbander den dag, han kastede sig på sine knæ for at binde en jord, som ikke er hans. I regn og kulde ligger oldenburgeren i stormen og opildner de medhjælpere, som snart giver fanden i det hele. Røhl er ved at køre træt. Men så bliver amtmanden bange. Dette går ikke. Røhl må have hjælp, og han må prises for sin udholdenhed, og han må kunne regne med fast mandskab.

P. C. Skovgaard nåede også længere ud end til den stille og højtidelige Dyrehave. Her har han trodset vestenvinden og stillet sit staffeli op i udkanten af hegnet, hvor birketræerne bøjer sig i vinden. Det suser i løvet, men resultatet fra den stormomsuste nordkyst er blevet godt.

Så gik det alligevel. Kongen kan roligt dø. Tisvilde er blevet reddet. Sandet er avet og blå blomster bøjer sig i vinden. Røhl har sejret.

Men fra nu af går det galt. Det går ikke sporløst hen over en mand, at han har ligget på sine knæ i flere år. Røhl rejser sig og vil have lønnen for sin møje. Stedet er velegnet til studehold og for sit øje ser han tusindvis af får. De, der før hjalp ham, skal være hans daglejere.

Røhl er en streng herre, og nu vil han være godsejer. Hoveriet lurder om

hjørnet og træhesten står parat. Før tog Vorherre jorden fra de fattige bønder. Nu tager Røhl den. De, der før lå på deres knæ for at hjælpe ham i hans møjsommelige arbejde, knytter hænderne mod ham. Kirken fik han reddet og de store egetræer i Hegnet plantede han som små skud. Men nu skal han væk. Røhl, som før var redningsmanden, må forlade stedet. Amtmanden er ubønhørlig. Det er et magtbud, dette her.

Det kan synes hårdt mod ham, der med sine egne hænder har plantet over

tusinde egetræer og endnu flere bøge, for slet ikke at tale om gran og fyr. De kan slet ikke tælles. Hegnet skyldes Røhl. Det var dér alt sandet lå som var ved at begrave hele Tibirke. Røhl er redningsmanden. Det varer ikke så længe, inden andre hører om denne utrættelige oldenburger. Også på Læsø og i Jylland kniber det, men nu er man træt af at bevillige penge til den slags eventyr. Røhl får lidt pension for sin møje og så må det være nok. Men han har sikkert givet gode råd og har fået lidt for al sin viden, for da han møt af dage lægger sig til at dø i 1757 i Helsingør er han ikke uden midler. Han efterlader sig et stort bibliotek og lidt penge opsparat af de 200 rigsdaler, som han fik tilkendt årligt i pension. Han har nok været mere værd.

*

Oppe på pyramidestien står *Diderik Gerckens* prægtige mindestøtte som et synligt bevis på befolkningens taknemmelighed, og præsten i Helsingør, *Jørgen Pedersen Friis*, har forfattet indskriften, der fortæller den dramatiske historie på upåklagelige versfødder og han ender patetisk:

*Om nogen spørge vil
og have lyst at vide
på hvem i dette værk
monarken kunne lide
Der haver amtmand Gram
ej hvilet med sit øje
Og Røhl, som velfortjent,
blev lønnet for sin møje*

Måske tænker alle landliggerne ikke over det, når de på deres aftenture står og ser ned over Haregabet. Der er fint i Tibirke og Tisvildelunde. Der er fredet, og alt er velplejet og friseret. Det er velhavende folk, der bor deroppe. Men der er én, som de kan takke for det allermeste og han hed Johan Ulrich Røhl.

Det med skvalderkålen inde under de nye rhododendron må vente til en anden gang.

For enden af Pyramidestien står sandflugtsmonumentet udført af Diderik Gercken. I højtidelige ord opregnes Røhls fortjenester, men det er også det mindste man kunne gøre for ham. Monumentet, der er over to meter højt, er snart skjult af kastanjetræerne, som omgiver det.

Udgående husmor fra Fredensborg og Amalienborg

Af Viktor Thomas

Et nær-portræt af den travle dronning Margrethe

Margrete II af Danmark, verdens yngste regerende dronning, er af aviser blevet betegnet som husmor med udearbejde - ganske som en stor del af landets øvrige borgere.

Et kig på dronningens hverdag viser, at der er meget rigtigt i denne karakteristik. Som alle kvinder med dobbelthverv har den danske regent hvert øjeblik på dagen besat.

Klokken otte er der morgenmad sammen med prins Henrik og børnene. Derefter læsning af en række danske og udenlandske aviser, blandt andre The Times og Le Figaro. Og så konference med hofmarskallen eller ceremonimesteren.

Klokken 10,30 kommer kabinetssekretæren. De mange breve adresseret til Hendes Majestæt bliver gennemgået. Alle bliver besvaret. Er de af privat karakter, skriver dronningen selv i hånden.

Talerne

Dagens arbejde er i gang: dronningen deltager i indvielser, institutionsbesøg, navngivning af skibe, byjubilæer, organisationsmøder og meget andet. Dronningen er protektor for adskillige institutioner og organisationer.

Dronningen kommer aldrig til stede, uden at hun grundigt har sat sig ind i, hvad det er, hun har med at gøre, og hver en nok så lille tale forberedes omhyggeligt, så der ikke siges almin-

deligheder, men noget der ligger dronningen på sinde i den aktuelle situation.

En gang om ugen kommer statsministeren op på slottet for at redegøre for rigets stilling. Dronningen drøfter med regeringens leder, hvilke arrangementer hun bør deltage i, hvilke udenlandske gæster, hun bør modtage, og hvordan hendes officielle taler bør udformes.

Men ingen skal være i tvivl om, at hun også selv skriver sine store officielle taler som for eksempel nytårstalen i radio/TV, og dem, der gives ved officielle besøg i udlandet eller ved fremmede statsoverhoveders besøg hér. Det sker i samarbejde med kabinetssekretæren - hoffets forbindelse til det politiske - men dronningen vælger selv sine ord for at få talen til at ligge mundret for hende. Hun stryger hellere afsnit end at sige noget, såvel hun som andre har svært ved at forstå. Og når det omsider er lykkedes hende at få en vanskelig passage tilfredsstillende, kan hun udbryde: Nu er den der vist...

Lovene

Dronningen holder statsråd to gange om måneden. Her er regeringen til stede. Dronningen underskriver de love, Folketinget har vedtaget, og hun lægger stor vægt på at kende lovenes indhold. Og - som J. O. Krag skrev i

sin dagbog - hun er politisk vidende.

Dronning Margrethe lægger så vidt muligt dagens program sådan, at der nogle gange om dagen kan blive et frikvarter - til at kigge til børnene, til at besøge en kunstudstilling eller til at gå på indkøb i et af stormagasinerne eller i en specialforretning i Københavns city. Dronningen forestår selv blomsterindkøb til sine selskaber og arrangerer bordpynten. På disse spadsereture rundt i byen er dronningen altid uden politiledsagelse.

Klokken 18 til 20 er i vid udstrækning helliget børnene. Dronningen leger med dem, tager sig af deres opdragelse, ser TV med dem eller læser godnat-historier. Børnene skal have en opvækst, der så nært som muligt ligger op ad, hvad andre børn oplever. På Amalienborg slot lod dronningen således indrette først børnehave, siden underskole, så de to prinser - som hun selv fik det - kunne få deres første undervisning indenfor de hjemlige mure og med børn af dronningens og prins Henriks private venner og bekendte som kammerater. De to små prinser lærer også at ride. Det sker dels på Christiansborg ridebane, dels på Fredensborg.

Opgaverne

I dronningens og Prins Henriks hjem tales både dansk og fransk. Dronningens daglige program kan være meget forskelligt. Hun modtager borgere i offentlig audiens og kur, hun overværer militærmanøvrer, deltager i jagter, uddeler hædersbevisninger til soldater o.s.v. Hun holder aftenselskaber for et udsnit af landets borgere - fra det politiske, kulturelle og videnskabelige liv, offentlig administration, organisationer, forsvar, erhvervsliv m.v.

Ved nogle af disse selskaber ser hun også kunstnere fra praktisk taget alle grene. Og dronningen er en fuldendt værtinde. Selv om invitationen lyder på galla-påklædning, løfter hun ikke øjenbryn, når en digter møder op i gråt jakkesæt, sort kjole og rågummisko.

Eller en maler har anbragt sin ny- erhvervede ordensdekoration på den forkerte side af jakken. Dronningen synes, det er i sin orden, at borgerne kommer i det bedste de har, og hun er som mange andre husmødre en fornuftig økonom, der ikke er bange for at vise sig i den samme kjole ved flere lejligheder - det generer hende ikke at lade USA's præsident beundre den stil- og farvesikre kjole, som tidligere er blevet beundret af Sovjetunionens præsident.

Massemedier

Dronningen har efterhånden fået et afslappet forhold til massemedierne. Hun gik aktivt ind i arbejdet med de film, der er blevet vist i dansk TV - til fordel for Røde Kors - og her og i udlandet i forbindelse med forestående officielle besøg. Alene Niels-Jørgen Kaisers Røde Kors-film ofrede hun og prins Henrik over 200 timer på. Dron-

ningen øste af sin enorme viden om konger, kongelige slotte og deres klenodier, og hun gav inden optagelserne instruktøren adskillige idéer til interessante indslag.

Som optakt til statsbesøg inviteres pressefolk fra de respektive lande til te eller drinks på Amalienborg eller *Fredensborg*, og selv om der ikke laves egentlige interview's taler dronningen og Prins Henrik så utvunget ved disse sammenkomster, at der altid bliver stof til artikler, som i det fremmede kan skabe positiv omtale af Danmarks dronning og mennesket Margrethe.

Bortset fra USA-rejsens pressemeder for åben TV-kameraer med flere hundrede medie-medarbejdere som deltagere, er dronningen og prins Henrik kommet ind på at holde »dagligstue«-møder i det fremmede for det ledsagende danske pressehold. Det sker gerne, når et officielt besøg er ved at være til ende. Regentparret byder

på et glas sherry og en cigaret og fortæller løst og fast om deres oplevelser på turen.

Pressefolkene inviteres også nu og da til reception på kongeskibet *Dannebrog* i det fremmede, og den der er med her kan med selvsyn konstatere, hvor fuldendt dronningen er som værtinde. Hun holder øje med, at der altid er skænket op i glassene, og at lækkerierne bliver budt også til de tilbageholdende.

Hun får sat samtaler i gang mellem deltagere, der ikke selv kan finde på emner, og takket være en enorm viden og interesse for mennesker har hun let ved at finde stikord til en uhøjtidelig ordveksling. Under besøget på Grønland sagde dronningen for eksempel til en ledsagende journalist: »Jeg hører, De har været søsyg - var det slemt?« Det gav anledning til en munter konversation, som prins Henrik léende fulgte op.

Familiebillede: fra venstre prins Joachim, dronning Margrethe, prins Henrik og kronprins Frederik. Fot.: Kgl. Hoffotograf Elfeldt

Dronning Margrethe er berømt for at holde livlige pressemøder - her på Fredensborg Slot.
 Fot.: Kgl. Hoffotograf Eileidi

Foruden statsbesøgene rejser dronningen, prins Henrik og børnene hvert år - med kongeskibet Dannebrog - rundt til en række danske byer.

Baggrunden

Margrethe II er Danmarks hidtil bedst uddannede regent. Hun har studeret statsforfatningsret og forvaltningsret på Københavns universitet og statsret, politik og international organisation på Århus universitet. Dronningen har også studeret international ret i Cambridge i England. Her fulgte hun tillige forelæsninger i arkæologi - en interesse, der blev vakt og udviklet af morfaderen, nu afdøde kong Gustav VI Adolf af Sverige. Dronningen har endelig studeret retsvidenskab på Sorbonne og beskæftiget sig med socialpolitik og ungdomsforsorg ved London University.

Dronningen har - ligesom sine søstre som ung prinsesse været ude på danske erhvervsvirksomheder. Dronning Ingrid ønskede, at hendes døtre skulle vide mere om det, de kunne læse sig

til, om erhvervslivet og arbejdsmarkedets problemer.

Regenten har, mens hun var tronfølger, fået sin militære uddannelse i Kvindeligt Flyvekorps. Hun behersker til fuldkommenhed engelsk, fransk og svensk, taler udmærket tysk og lærte sig foran et officielt besøg så meget færøsk, at hun kunne holde en fejlfri tale på Færøernes eget sprog.

Det kan tilføjes, at dronning Margrethe også har gået på husholdningsskole. Hun er god til at lave mad, men har sjældent tid. *Skal* det endelig være, foretrækker hun mad på fransk. Hun kan lide gode vine - ligeledes franske, gerne fra Cahors-området!

Fritiden

Dronningen læser meget - mindst tre bøger om ugen fra ældre og moderne skønlitteratur til dagens debat og værker om arkæologi og arkitektur. Hun nyder ofte bøgerne på originalsproget, og på længere flyveture har hun altid en bog ved hånden.

Dronning Margrethe går ikke sjældent i teatret - ikke blot i Det kongelige Teater, men også til lettere forestillinger på private scener. Hun er her gerne ledsaget af venner, hvoraf flere er tidligere skolekammerater, og det er ikke ualmindeligt, at hun i pausen hilser på skuespillerne og takker for de præstationer, hun måtte være særlig glad for. Dronningen har arvet sin fars interesse for musik. Hun dirigerer dog ikke orkestre, som han gjorde, men har en stor pladesamling med Sibelius og Beethoven rigt repræsenteret.

Margarethe II elsker at tegne. Hun har givet udkast til sine tre monogrammer, har tegnet julemærke, og hun har tegnet og forfattet eventyr, som er blevet uddelt til prinserne og deres kammerater.

Dronningen er en god bridgespiller, og hun holder sin kondi i orden ved gymnastik og andre sportsgrene, bl.a. fægtning og svømning. Sammen med sin mor, dronning Ingrid, går hun til ballet. (Kondien skal være i orden hos husmødre med udearbejde).

Ingemann og Frederiksborg

Af Borella-Hansen

Her fortælles om digteren B. S. Ingemann ud fra den triste kendsgerning, at hans »Guldhorn« blev stjålet fra Frederiksborgmuseet i Hillerød

Da meddelelsen kom for et par år siden om, at Ingemanns »Guldhorn« var blevet stjålet, gav det et stik i hjertet, for jeg huskede, hvordan jeg havde beundret det mærkelige »Kunstværk«, når jeg som barn besøgte Frederiksborg sammen med min familie på den årlige pilgrimsfærd til vor nationale helligdom. Det mærkelige horn med den rige ornamentik, og de indlagte rubiner, der bæres af små »gnomer«, stod for mig som noget af det skønneste som jeg havde set, og nu var dette pragtstykke altså gået samme vej, som i sin tid vore to berømte guldhorn, som Øhlenschläger skrev i sit store epos om. Ganske vist var Ingemanns horn ikke en gang helt af guld, og sammenlignet med »Guldhornene« var det en bagatel, men alligevel. – ! Det var min barndoms idealbillede af

Ingemanns »Guldhorn«, skænket digteren af danske kvinder (Frederiksborgmuseet).

et kunstværk! Og Ingemann var den, der mere end nogen anden førte mig ind i Digtningens verden! Hvad hans romaner har betydet for den generation som jeg selv hører til, lader sig ikke måle! Når vi i vinteraftenerne fik os placeret omkring det store, runde bord under petroleumslampen, og store søster hentede »Erik Menveds Barndom« eller »Valdemar Sejr« og gav sig til at læse, så sad vi der med øjnene på stilke, og når hun lukkede bogen og sagde »Sengetid«, så sagde vi i kor »Aah nej! bare et par sider til«. Men det skete, når vi gik gennem den mørke gang til soveværelset, at det løb koldt ned ad ryggen, fordi vi ligesom »Karl af Rise« hørte skridt bagved os, som da han skulle holde væbner-vagt over den døde om natten i domkirken. – I dag er der næppe mange, der vil gå i lag med Ingemanns romaner og han hænges ud, som en blåøjet sværmer, der vildfører børnene med sentimental tale, oversukrede morgen- og aftensange. – Det skal vi se lidt nærmere på.

Han blev født i 1789 i Thorkildstrup præstegård på Falster, hvor faderen var præst. Faderen døde da Bernhard kun var 10 år, hvorefter moderen flyttede til Slagelse for at få drengen sat i Latinskole. Det lykkedes, under utrolige afsavn, at føre ham frem til studentereksamen, og i 1807 stod den lille splejs af en student på volden med en musket, der var noget større end ham selv for at tage imod Englænderne, som ikke kom, men som i stedet for

bombarderede København sønder og sammen. Under de videre studier forelskede han sig i en yndig pige, Lucie Mandix, datter af en etatsråd, men det varede 10 år før der blev råd til giftermål. Til gengæld blev det til et langt og lykkeligt ægteskab. Efter at have slået igennem som digter blev han udnævnt til lektor ved Sorø Akademi, hvorfra han gennem årene sendte en stadig rivende strøm af romaner og digte ud over landet.

Fru Lucie var kunstnerisk begavet, og hun malede på livet løs, men nogen

B. S. Ingemann som ung, malet af C. F. Eckersberg (Frederiksborgmuseet).

Rembrandt var hun ikke. Hun malede fortrinsvis religiøse emner, og mange kirker omkring Sorø satte deres gode, gamle altertavler på loftet, for at udveksle dem med et af hendes sødladene alterbilleder. Troels-Lund giver i »Bakkehus og Solbjerg« et morsomt indtryk af hendes lidt krukkelige syn på tilværelsen. Da der engang skulle laves noget stakit omkring lektorboli-gens have, skrev hun til amtmanden: »Det himmelblåt må være, at det kan ligne luft og atmosfære«, hvortil amtmanden svarede: »Det smøres skal med tjære, at det kan modstå luft og atmosfære« – -. Det enestående samarbejde imellem Ingemann og komponisten Weyse, gjorde Ingemanns morgen- og aftensange umådelig folkekære, og hvordan man end

vender og drejer disse poesier, og finder ud af, at de er urealistiske, for Gud bjærger jo slet ikke »den bævende Due«, når høgen er efter dem. Men »den mindste orm er nær«, når stæren hiver den op af græsplænen, – men man må være både kold og klam, hvis man ikke kan glæde sig over vers som disse: »Nu titte til hinanden« eller »Lykkens lunefulde spil / leger ej med sjæle / alting føjes som Gud vil / her er trygt at dvæle.« eller: »Lad ved dag kun op og ned / lykkens tern mig rulle / fandt ved kvæld kun sjælen fred / gik det som det skulle!« – Med de mere kendte morgen- og aftensange er det, som med H. C. Andersens eventyr! Også her er det det umiddelbare, BARNET i mennesket, der er det væsentlige, og det store er lig med det små! – Det er livets og lysets pris og forsynstro der spørges om også af fuglene: »Nu vågner alle Guds fugle små / de flyve fra reden og sjunge / de takke for livet og lyset med / de prise Vorherre så godt de formå / de takke for livet og lyset med fløjtende tunge« – Det er noget børn kan forstå, og det er svært for mig at forstå, at de skulle tage skade på deres sjæle, ved at synge med på de sange! – Men de der alene hæfter sig ved »det blåøjede« hos Ingemann, bør se nøjere efter i hans produktion, så vil de finde forbløffende tanker nedfældet i mange af digtene, som f. eks. i dette vers:

*»Al verden som en kirke stor
bag sky sig hvælver foroven.
I templets krog Guds grønne jord
er skjult som et blad i skoven!«*

Den slags tanker var farlige at fremkomme med i de tider, for da Ingemann skrev de digte afslørede han jo, at han ligefrem antog Kopernikus' lære, som langt fra var slået igennem. Ingemanns gamle venskab med Grundtvig var ved at gå itu, fordi denne betragtede det som det rene kætteri, at ville påstå, at jorden ikke var universets absolutte midtpunkt! Endnu værre var det, da han skrev i digt-

cyklusen »Holger Danske«-digtet »Jeg så kun tilbage, mig livets lyst bortklang«, hvori det bl.a. hedder:

*»Se frem og ej tilbage!
hvad sjælen attrår,
måske dog engang
under solen du når.*

*Men når under solen
ej sjælen hvad den vil,
så er der andre sole
og andre stjerner til.*

*Og slukkes alle sole
og stjerner engang –
dog livets kilde springer
hvor evigt den sprang!«.*

Mon det er en blåøjet sværmer og fantast der har sat de strofer på papiret? Nej, Ingemann var en af de ejendommeligste og betydeligste personligheder som Danmark har fostret.

Da han fyldte 70 stillede der en deputation af unge hvidklædte damer i lektorboligen i Sorø, og overrakte ham det horn, som altså ikke eksisterer mere, takket være en ækel tyveknægt, der for lumpen vindings skyld bortførte det i et belejligt øjeblik. – På Sonnes maleri er begivenheden med overrækkelsen på 70-årsdagen forevigt. Et par år efter døde Ingemann. Han fik så blid en død, som han havde fortjent! Stille sov han ind, og det varede en rum tid før det gik op for fru Lucie, der sad ved hans seng, at han var død, uden at hun havde bemærket andet end, at han sov trygt og godt. »Så gik det som det skulle.«

»Har sjælens liv ej ende, så er der ingen død!« står der i »Se frem og ej tilbage« – og hun vidste jo, at »Livskongen løfter op med sig, til livet sin børnevrimmel«.

Ingemann modtager »Guldhornet« 28. maj 1859 af unge kvinder (Frederiksborgmuseet).

Købstadsrettighederne betød alt for Helsingør

Af Kenno Pedersen

Stud. mag. Kenno Pedersen, der i parentes bemærket fejlagtigt var anført som forfatter til sidste års artikel om Hamtermøllen – Hellebæks oprindelse, skriver her om Helsingørs fortid op til nyere tid

Det går med byer som med mennesker. Oprindelse og livsvilkår sætter sit særlige præg på dem og gør, at ikke to er ens. Trods fælles righistorie har hver by dog sin særlige historie, hvilket afspejler sig i byens gamle bygninger.

Fra tiden omkring 1200, da det lille Helsingør, der formentlig ernærede sig som fisker- og færgeby, beskedent krøb sammen ved stranden foran de skovklædte bakker, der afskar den fra et frugtbart opland, er kun de ældste dele af Sct. Olai kirke bevaret.

Grundlaget for byens trivsel og det som helt afgørende kom til at præge den, er kong Erik af Pommerns købstadsprivilegier fra 1426 samt beslutningen om at henlægge opkrævningen af Øresundstolden til staden nogle år senere. En del af den rigdom, der gennem skibenes tvungne opankring på rheden tilflød byen, blev omsat i huse, som endnu i dag er med til at give byen sin særegne karakter, med stilarter spændende fra gotik og renaissance til ny-klassicisme og empire.

Erik af Pommern og museet

Det var selvsamme Erik af Pommern, der i 1420'erne stiftede gråbrødrenes

Sct. Anna Kloster, der lå ude ved det nuværende Marienlyst Slot, og omkring 1425 sortebrødrenes Sct. Nikolaj Kloster, der lå i kvarteret ved det nuværende Gråbrødrestræde og endelig i 1430 karmelitermunkenes Vor Frue Kloster, hvis bygninger som bekendt står endnu. Karmelitermunkenes klosteranlæg, der er opført af de for den tid så karakteristiske munkesten, blev dog først færdigbygget omkring år 1500. I nær tilknytning til karmeliterklosteret, der er det bedst bevarede af samtlige danske klosterstiftelser, byggede munkene et lille hospital til »Den alsommægtigste Gud og Jomfru Maria

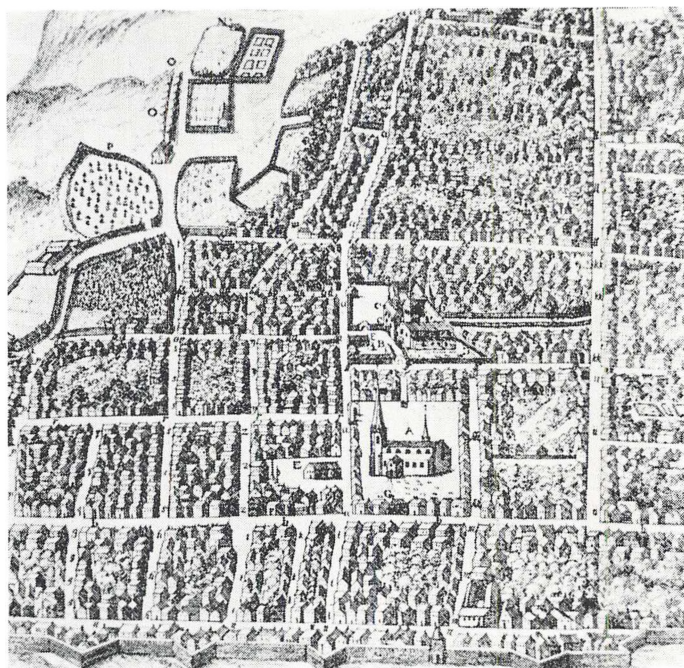
Et udsnit af Peder Hansen Resens grundplan af Helsingør omkring midten af 1600-tallet. Midt i billedet ses Karmeliterklosteret og Karmeliterhuset, derunder Sct. Olai kirke, og til venstre herfor ses byens daværende torv med byens kag. Foto i Helsingør Bymuseum.

til lov og hæder og ære, så og fattige, syge udenlandske skibsmænd og skibsfolk til ro lise, hjælp og trøst«.

Det er i dag en del af den bygning i Hestemøllestræde, hvor Helsingør Bymuseum har til huse. Omtrent på samme tid havde byens borgere iværksat en betydelig ombygning og udvidelse af deres lille enskibede kirke Sct. Olai, til den store treskibede basilika som kendes i dag og som er Danmarks største købstadskirke.

For bedre at kunne hævde sin kongelige myndighed og sikre opkrævningen af Øresundstolden opførte Erik af Pommern yderst på »Øret« til erstatning for det gamle Flynderborg, den nye borg »Krogen«, hvis metertykke mure endnu den dag i dag indgår i Kronborgs mure.

Side om side med den gamle bebyggelse, voksede en regelmæssig by frem, der såvel i sin helhed som i detaljerne bærer tydeligt præg af en ordnende hånd. De bærende linier i bybilledet i middelalderen og senere, var adalgaderne eller kongens hærstræder. Hvor disse, Stengade og Sct. Annagade, mødtes, var byens brandpunkt og som et vidnesbyrd om dette finder man et stykke velbevaret middelalder i husrækken, der på den østlige side af Stengade strækker sig fra Oxernes gård i nr. 66 til tolder David

Hansens gård i nr. 76, gennembrudt af Gl. Færgestræde. Bag galvhusene findes de smalle gårdrum med de lange, høje sidelænger i munkesten, hvilket vidner om, at hver strimmel jord ud til det vigtigste gadestrøg var kostbar. Det var omkring dette gadestrøg, at købmands- og torvelivet i særlig grad udfoldede sig, idet dette fra første færd selv fungerede som torv. Skønt det kun er middelalderens solide stenhuse, der er bevaret, og som vi i dag kan glæde os over, må man ikke glemme, at den overvejende del af bebyggelsen på dette tidspunkt har bestået af små beskedne bindingsværksbygninger med stråtag som for længst er forsvundet.

Fra skibs- til lastetold

Omlægningen af Øresundstolden fra en skibstold til lastetold betød et øget provenu for kongemagten og en længe påtænkt ombygning og udvidelse af Krogen blev iværksat. Resultatet blev renæssanceslottet Kronborg. Opførelsen af Kronborg medførte tillige et omfattende byggeri i selve byen af bindingsværkshuse og stenhuse, der ligesom slottet var efter nederlandsk forbillede. En del af disse huse kan stadigvæk ses rundt om i byen.

Den storhedstid Helsingør oplevede under Christian IV's regeringsperiode, blev fulgt af en hundredårig tilbagegang, hvor krig og farsoter hærgede byen. Især led byen hårdt under svenskerne belejring af Kronborg under Svenskekrigene (1658-60), hvor en betydelig del af byens huse og gårde blev ødelagt. Byggeriet standsede og ikke en eneste anelig bygning kan henføres til slutningen af 1600-årene. Kun nogle enkelte bindingsværksbygninger med udkragende bjælkehoveder tilhører måske denne periode, hvis de da ikke stammer fra tiden efter år 1700.

Da nærvæd halvdel af byens ejendomme stod øde efter den sidste store pestepidemi i 1711, har byens fremgang i årene herefter formentlig ikke i

Strandgade 27. Det udskårne årstal 1577 til højre for dørfaget gør huset til det ældste daterede bindingsværkshus i byen. Husets øvre stokværk udkrager mod Strandgade. Foto i Helsingør Bymuseum.

første omgang nødvendiggjort nyt byggeri af betydning. Men henimod den florissante handelsperiode (c. 1750-1807) kom der atter gyldne tider for byen og dermed også øget byggeri. Dette rummer fine eksempler på tidens bedste arkitektur.

Nu som før opførtes de smukkeste og stateligste huse i Stengade og Strandgade i havnens nærhed, men også resten af byen fulgte efterhånden med. Langsomt blev byen stærkt præget af stenhuse. Man har dog adskillige eksempler på, at man selv ved opførelsen af store ejendomme nøjedes med at gøre facaden af grundmur, medens resten opførtes i bindingsværk. Den delvise løse gadebebyggelse blev ligeledes omformet, så den blev mere fast og sammenhængende. Det er 1700-årenes borgerlige bygningskunst, der i dag præger store dele af Helsingør. Husene repræsenterer århundredets vekslende smag og stil og ikke mindst bygherrerne økonomiske formåen.

Opgangstider efterfølges som regel af nedgangstider. Krigen med England i begyndelsen af 1800-årene og de ef-

terfølgende økonomiske vanskeligheder for landet som helhed, gav byen et alvorligt knæk.

Hvad der byggedes i den første halvdel af århundredet er meget beskedent, især på baggrund af den forrige byggeperiode med dens for en dansk provinsby meget anelige huse.

De dårlige tider efter Englandskrigene var imidlertid så godt som overvundet henimod slutningen af 1830'erne. Man var igen inde i en opgangsperiode, med en velstand som spores overalt. Men det vel hårdeste slag byen skulle komme ud for var dog endnu i vente. Skønt det gennem en lille snes år var blevet stadig tydeligere, at opkrævningen af Øresundstolden måtte ophøre, kom det alligevel som et chok for byen, da traktaten om afløsningen af Øresundstolden blev underskrevet 14. marts 1857 og skulle træde i kraft allerede den 1. april s.å. Man havde til det sidste håbet, at uvejret også denne gang ville drive over. Man havde således opført et nyt rådhus, en statelig bygning, blot et par år tidligere i håb om Øresundstoldens ukrænkelighed.

Færre indbyggere

Grundlaget for byens hidtil vigtigste erhverv toldklarering og hele det forretningsliv, der stod i forbindelse hermed, blev delvis fjernet ved toldens afløsning. Hovedproblemet for byen var, at man ikke i tide havde fået udbygget det øvrige erhvervsliv tilstrækkeligt. Resultatet blev, at indbyggertallet faldt med omkring 1000 personer i løbet af en kort årrække. Dette medførte en stagnation og tilbagegang for næringslivet. Byggeriet gik i stå og i en periode på 25 år blev der kun bygget tre huse i byen.

Ved en betydelig havneudvidelse og anlæggelse af en patent-ophalingsbedding, ved etableringen af den første jernbaneforbindelse mellem Helsingør og København via Hillerød samt ved en betydelig udvidelse af byens Axel-torv i begyndelsen af 1860'erne søgte man at afhjælpe byens erhvervsproblem. Gradvist skiftede erhvervsstrukturen karakter. Det fremtidige grundlag blev nu håndværket og vel især industrien.

Det egentlige industrielle gennembrud kom dog først med anlæggelsen

af Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri i 1882, som fra første færd fik enorm betydning for byen, dens næringsliv og folketal. Tilvæksten i byens befolkning medførte, at der efter de mange års stilstand atter byggedes. Gamle huse blev nedrevet og erstattet med nye i tidens smag og stil, og gamle stræder såsom Bramstræde og Hovedvagtstræde blev forvandlet til moderne, karakterløse gader. Helt nye bydele opstod. Endnu i 1890'erne boede så at sige alle Helsingørs indbyggere indenfor de grænser, som konsumtionens »porte, vagthuse, gærder og grøfter« gennem tiden havde afstukket. Først omkring århundredskiftet begyndte byens vækst ud over markjordene og overdrevet.

Udviklingen fra at være en by i stagnation til en by i rivende udvikling, hænger nøje sammen med handelens, industriens og det øvrige erhvervslivs udvikling i dette århundrede. Bestemmende for byens udvikling var også kystbanens anlæggelse samt etableringen af en fast færgeforbindelse mellem Helsingør og Helsingborg i begyndelsen af 1890'erne. Gennem kystbanen og H-H-overfarten

blev Helsingørs »opland« udvidet betydeligt, ligesom byen genvandt noget af sin tidligere position, som et betydningsfuldt led i landets handelsomsætning. Af vidtrækkende erhvervsmæssig betydning blev også Hornbækbanen, der ved dens anlæggelse i 1906 åbnede landet mod nord. Da begge jernbaner følger kystlinien, var det overladt til den fremvoksende bilisme at inddrage området mellem disse.

Nyere tid

I det første årti efter århundredskiftet var det udbygningen af Grønnehavneområdet, der dominerede byens vækst. Udbygningen af byen tog dog først for alvor fart, da der under første Verdenskrig opstod en akut bolignød. For første og eneste gang optrådte kommunen som egentlig byherre for boligbyggeri (Hamletsvænge). Foranlediget af den arbejdsløshed der fulgte efter krigen, stiftedes Arbejdernes kooperative Byggeförening (Frejasvej-Gefionsvej), og snart efter danedes de første andelsboligforeninger (Rosenkildevej-Gurrevej).

Kommunen gennemførte samtidig en række udstykninger af opkøbte markjorder (Højstrup, Belvedere og Bergmansdal) som led i en byplanlægning. Fra kommunens side forsøgte man tillige at få en ensartet bebyggelse i de nye kvarterer. Da Stubbedamskvarteret blev skabt i 1930'erne, blev der på foranledning af bystyret udarbejdet tegninger til en række en- og to familieshuse, der gratis blev stillet til rådighed for købere af byggegrundene i kvarteret. Men bygherrerne ønskede ikke det ensartede præg. Henimod Anden Verdenskrig opgav bystyret at være direkte initiativtagere ved boligbyggeri.

Opgaven blev overladt til det nystiftede sociale boligselskab, hvis virke sammen med det private villa- og etagebyggeri, der spænder vidt indenfor arkitekturen, i høj grad har muliggjort byens kraftige ekspansion til i dag.

Karmeliterhuset, Sct. Annagade/Hestemøllestræde. En hjørnebygning, hvis ældste dele føres tilbage til begyndelsen af 1500-årene, men som i sin nuværende skikkelse er en fornem renaissancebygning. Huset, der i dag rummer Helsingør Bymuseum, fungerede i næsten tre hundrede år som byens fattiggård. Foto i Helsingør Bymuseum.

Nordsjællandske skæmtesprog

Så gik den dav med mavelighed, når man regner arbe'det fra, sagde Jens Murer altid, han sad og hvidtede sin stive flip.

Dom om ded, der ka' leese, sagde Oline, hun havde ledt i salmebogen efter, hvornår der var marked.

Filosof-Søren sagde: »Hvis a' vi ku' se os sæl, som andre gør ded, så ville vi alder snakke med dom mere.«

*

Vor høstkarl sagde altid: »Hvis vi nogensinde ydtalte os om ander end ded, vi ha' de forstand på, – sikke stille her så ville bli'e.«

*

Ded må man se stort på, sagde Kristian på Bakken, han væltede i en selvpiver, fordi han manglede trumf-esset.

*

Nå-e, æ'ed på den måde, vi spiller, sagde Bække-Lavs, han havde siddet og brokket til posten, men var makker med hjulmanden.

*

Ded æ let nok å vejlede ander, sagde forpagter - Mads, ded æ straks værre å vejlede èn sæl!

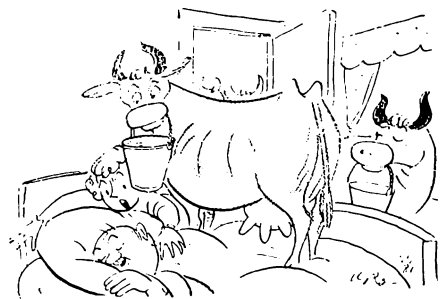
*

Da Ole Jør'n havde købt en plag af Rasmus og fået forsikring om, at den havde gået for selvbinder og det var gået godt, sagde Rasmus: »Du bedyrede, ded vå gået godt og så rendte spektaklet med binderen« . . . da svarede Rasmus: »Ja, godt gik ded, men et guds under var ded!«

*

Jeg må miene, a' der er tre slavs men'sker, sagde Ole Møller; der er di klove, de tossede, – og så dom her fra sovned.

*

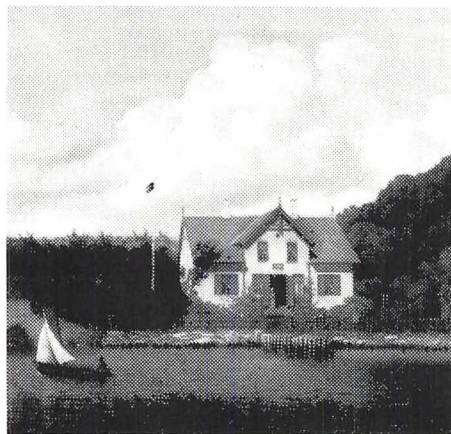
Ded æ mærkværdig nok, sagde Jens Ungkarl; hvis man kikker noget på en pige, bli'r hun lidt fornærmet. Hvis man int' kikker på hende, blir hun mejet fornærmet.

*

Plasérlig, – ded æ hva' denne tid æ, sagde Karl Klokker og tilføjede: »Vi har ha't fem begravelser på èn uve.«

En uge »paa Landet« – for et hundrede år siden

Skillingsviseforfatteren Julius Strandbergs
sommerophold i Skovshoved
i tidsrummet søndag den 11. juni til lørdag den 17. juni 1876,
skildret af hans oldesøn, Hans Jørgen Strandberg

Julius Strandbergs sommervilla »Alabama« i Skovshoved i 1876 – malet af hans nabo i fiskerlejet, professor Heinrich Buntzen.

Sommeren 1876 var solrig med et varmt og smukt vejr. – I Skovshoved udenfor København lå skillingsviseforfatteren og -udgiveren *Julius Strandberg* på landet sammen med sin familie, som da – udover familiefaderen – bestod af hans 33-årige kone *Dina* (født Søborg) samt af datteren *Anna* på 11 år og sønnerne *Olaf* på 9 og *Arild* på 2 år. – Fra 1868-1872 ferierede man i sommervillaen »Olafs Lyst«, opkaldt efter familiens ældste søn, men i foråret 1873 flyttede man nogle få stenkast længere hen i fiskerlejet, hvor Julius Strandberg havde bygget sig et nyt landsted med det pompøse navn »Alabama«. – Om vinteren beboede familien Strandberg en lejlighed midt i København, i ejendommen Holmensgade 18, hvor der i stueetagen i samme ejendom var indrettet en butik, hvorfra man forhandlede husfaderens produktion.

Julius Strandberg var født den 9. marts 1834 og blev i påsken 1848 sat i lære som typograf i *Græbes Bogtrykkeri* i København. – Det hed bl.a. i hans lærekontrakt, at mesteren var forpligtet til »at lære ham Alt, hvad der hører til hans Profession, at sætte ham ved Siden af sædelige Svende, og at lade ham søge Søndagsskolerne paa de Tider, hvor Trykkeriet ikke nødvendigvis behøver ham til Arbeidet ved Professionen«. – Læretiden var ialt på 6 år.

27 år gammel startede Julius Strandberg så i 1861 det forlag, der bar hans eget navn – det forlag, der med tiden skulle udvikle sig til at blive Danmarks største udgiver af folkelig underholdningslitteratur. – Forlagets største artikel var fra begyndelsen skillingsviserne, som i de gode »vise-år« kunne udkomme i et samlet oplag på op til ½ million eksemplarer – et forbløffende antal i et samfund, som da talte knapt 2 millioner sjæle. – Julius Strandberg beskrev i disse skillingsviser samtiden, og da man i anden halvdel af 1800-tallet endnu kun sparsomt var forsynet med nyhedsmidler, fungerede skillingsviserne i virkeligheden som datidens aviser. – Strandberg havde opbygget et fintmasket net af forhandlere over hele Danmark. – Foruden at man fra butikken i Holmensgade solgte hans produktion, blev denne yderligere forhandlet på markeder, hos viseforhandlere i provinsbyerne ligesom utallige omvan-

drende handlende falbød viserne samt forlagets øvrige underholdningslitteratur såsom f.eks. »Brevbog for Elskende«, »ABC for Børn«, »Sibylles og Cyprianus' store Drømmebog«, »Den kloge Kones Bog« etc., etc.

Efter at krigen med Tyskland var brudt ud den 1. februar 1864, fik Strandberg sit endelige gennembrud, og han blev virkelig *landskendt*. Hans viser om krigen blev sunget over – og af – hele Danmark. Alle nynnede med på sange som f. eks. »Den døende Soldat paa Faaborg Lasareth« ligesom også visen »Hurra for Granaten – eller en lystig Soldats Present til Tydskerne« blev yderst populær.

I 1863 var Julius Strandberg begyndt at føre dagbog, og disse værdifulde kulturhistoriske kildekrifter er idag et af Dansk Folkemindesamlings største klenodier.

*Det hedder således i
dagbogen for*

Søndag den 11. Juni 1876:

»Meget varmt og smukt Vejr. Jeg var med Drengene i Bad tilligemed Schiønning (12°). Anna var ogsaa i Bad. Den lille Arild er ikke rigtig rask, og

Forfatteren og forlæggeren Jul. Strandberg, 1834-1903.

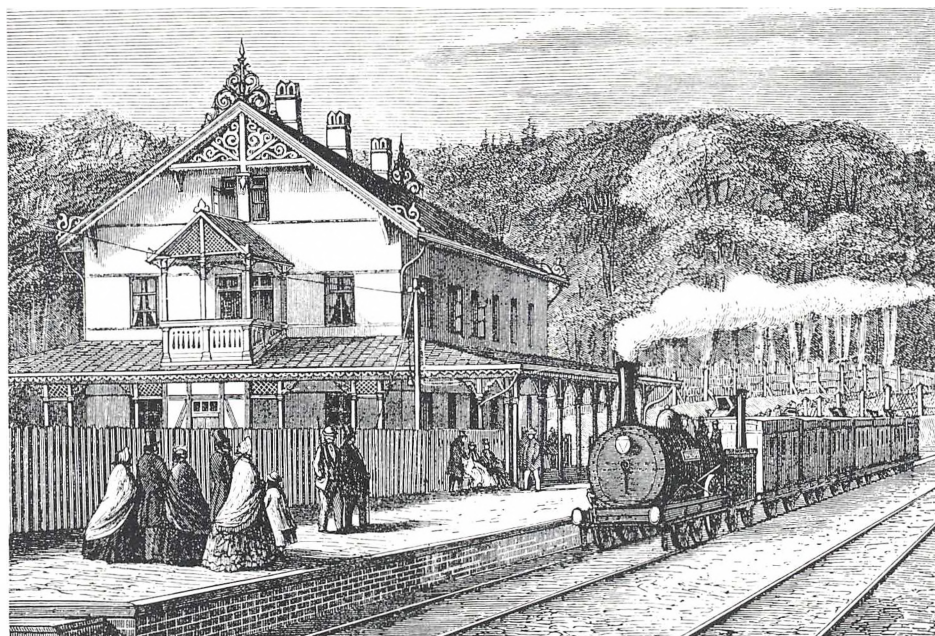

Dina er urolig for ham. Bedstemoder, Bedstefader, Harald, Christian og hans Kone vare her i Dag. Kannevorff med sin fra Amerika hjemvendte Broder besøgte mig pr. Baad. Schiønning havde flere interessante Blade med hjem.»

Schiønning var Strandbergs gode ven og ansat som bankmand i Biku-ben. Han blev senere gift med Strandbergs datter Anna, som døde så sent som i 1959, 94 år gammel. Kannevorff var ligeledes Strandbergs ven og yderligere hans skrædder. For såvidt angår Kannevorffs »fra Amerika hjemvendte Broder« må man erindre sig, at dette at få besøg af en Amerika-farer på den tid, var en stor begivenhed, idet årene omkring 1876 netop var den periode, da masseudvandringen fra Europa til Det Nordamerikanske Kontinent nåede sit højdepunkt. I anden halvdel af 1800-tallet mistede Danmark således mere end 300.000 indbyggere, ca. 15% af landets befolkning. – Men Kannevorff og hans broder ankom altså til Skovshoved »pr. Baad«. Det forenede Dampskibs-Selskab drev nemlig dengang i sommersæsonen en rute, hvor sunddamperne fra København til Helsingør på den første strækning fra København til og med Taarbæk betjente ferielandets gæster. Man havde på denne rute 5 daglige afgang, og hvis man f. eks. forlod København kl. 9,00, anløb man Skovshoved kl. 9,25, Klampenborg kl. 9,35 og Taarbæk kl. 9,40. En enkeltbillet kostede 35 øre, og 12 abonnementsbilletter kunne erhverves for 3 kr. 50 øre. Et sæsonkort – 3 måneder – kostede for strækningen København-Skovshoved kr. 30,00.

Mandag den 12. Juni 1876:

»Smukt varmt Vejr. I Bad med Børnene (13°). Arild synes lidt bedre i Dag, men hans Fordøjelse lider. Jeg ordnede Terminen i Dag. Sendte et Par Pakker bort. I Eftermiddag fiskede jeg Sten samt begyndte at brolægge et resterende Stykke af

Banegaarden i Klampenborg.

Gaarden. Jeg var oppe i Morges Kl. knapt 6.»

Sommeren fortsatte. Strandberg stod tidligt op, og man badede og hyggede sig, men udover at husfaderen måtte tage sig af den lidt kedelige opgave at betale terminsafdrag på sin ny-opførte ejendom, (han var i god tid), fik han bl.a. også tid til at fiske sten fra sin båd. Stenene skulle anvendes til at brolægge gårdspladsen foran huset med. Det har sikkert været et uvant arbejde for den flittige skribent og forlægger, og resultatet var måske heller ikke for godt. Lidt praktisk forlagsarbejde måtte også udføres. Strandberg »sendte et Par Pakker bort«. Muligvis har man fra et marked i en nærliggende købstad rekvireret et antal skillingsviser, og da »Land-Pakkeposten« i sommermånederne havde »Pakkevogne« 3 à 4 gange dagligt fra hovedstationen i Gl. Strand 46 i København, bl. a. til Skovshoved, har Strandberg sikkert hos den lokale urtekræmmer indleveret sin forsendelse, som han har ekspederet fra sit bog-håndlager i sommervillaen. Pakkeposten var jo billig. F. eks. kostede en pakke på indtil 10 pund 20 øre, hvorimod en forsendelse, som vejede imellem 50 og 100 pund, androg 80 øre fra Skovshoved til København. – Selvom familiens lille dreng Arild synes at

have haft det lidt bedre denne dag i de dejlige, landlige omgivelser end tidligere under sin sygdom, havde familien alligevel den store sorg at miste ham senere på året. Han døde den 14. december 1876.

Tirsdag den 13. Juni 1876

»Graavejr og Varme. Der var nogle Pakker at besøge i Byen. Jeg var hos Skomager Knapp og betalte Afdrag paa Skomagerens Prioritet. Besøgte Thorstensen (Kannevorff). Rettede en ny Udgave af »Den glade Soldat«. I Bad (12°). I Aften fik Schiønning Besøg af en Bekjendt, fhv. Urtekræmmer Gigas, der spiste til Aften hos os. Arild lidt bedre.»

Denne dag måtte Julius Strandberg afbryde sit sommer-ophold i Skovshoved – det var jo gråvej – og han rejste den lange vej ind til København. Dels måtte han sørge for at få ekspederet nogle forsendelser på forlaget – hans håndlager af bøger og viser i sommervillaen »Alabama« har sikkert ikke været stort nok til at klare dagens efterspørgsel – og dels måtte han betale termins-afdrag på sin ejendom i Holmensgade til långiveren, skomager Knapp. Endvidere har han besøgt venen Kannevorffs skrædderi, hvor han har talt med én af svendene, hr.

Thorstensen – muligvis for at få syet et nyt sæt tøj? Man levede og spiste jo godt på landet, og måske er Strandbergs tøj blevet lidt for småt. – Men ikke så snart var alle disse pligter overståede, før han ilede tilbage til ferielandet, til Skovshoved. Som den flittige mand han var, kunne han dog endnu ikke helt slippe pligterne men omarbejdede umiddelbart efter sin hjemkomst en tidligere udgivet skillevise fra krigen i 1864, »Den glade Soldat«, for derefter straks at udsende en ny udgave af denne succes-vise. – Hans ven Schiønning, som logerede hos ham, fik besøg af sin bekendt, fhv. urtekræmmer Gigas, og sammen spiste alle til aften.

Onsdag den 14. Juni 1876:

»Godt Vejr, Varme, lidt Blæst. Arild har tæt over hele Legemet faaet et rødt, mæslingelignende Udslet, der vel var Grunden til hans Ildebefindende. Skrev i Eftermiddag en ny Sang: »Arbejdernes Honnørmarch«. I Eftermiddag begyndte Klampenberg at lægge Glacis for det nye Stykke. Jeg arbejdede rask med Spade og Skuffe. Christian maler Huset. Dinas Moder er her.«

Under den tidlige socialisme i Danmark huserede d'herrer Pio og Geleff i 1870'erne. Disse socialistførere slyngede allehånde beskyldninger og skældsord efter hinanden. Udtryk som »Kæltringer, Slubberter, Topmaalte Æsler, Nederdrægtige Penneslikkere, Karle, der ikke er tilfredse, naar de ikke har haft Næven op til Albuen i Næstens Bukselomme« var ganske almindelige. Situationen var uholdbar.

– Og selv om man, som skilleviseforfatter Julius Strandberg, sad i fredelige, landlige omgivelser i Skovshoved, måtte man naturligvis give sit besyv med, og ikke lade sådanne begivenheder gå upåttalt hen. Derfor skrev han den 14. juni i sit arbejdsværelse i sommervillaen »Alabama« visen »Arbejdernes Honnørmarch«. (Det lykkedes dog senere, i 1877, den daværende politiinspektør Hertz at få socialistlerne »overtalt« til at emigrere til Amerika). – Strandberg fik dog også den 14. juni tid til sammen med sin gode ven, fisker og havnefoged Peter Klampenberg, at lægge glacis på sin strandgrund nedenfor bolværket. – Desværre var hans svigermoder på besøg den dag, og han fortalte, at »Madam Søborg keder mig umaadeligt«.

Torsdag den 15. Juni 1876:

»Regnvejr. Klampenberg vedbliver at lave videre på Glaci'et. Emma var her. Doktor Hansen har i Dag aabnet sin Forretning og averteret i Bladene. Handelen meget stille, ingen Breve, ingen Butikshandel. Visen om Honnørmarchen udkom, og der solgtes til en Begyndelse forholdsvis godt af den«.

I sommervillaen »Alabama« havde Julius Strandberg tidligere haft en anden logerende end bankmanden Schiønning, som i sommeren 1876 boede hos familien Strandberg. Den tidligere lejer var Kandidat Hansen, som var blevet homøopatisk læge, og som nu havde åbnet egen praksis. Julius Strandberg omtalte den homøopatiske behandlingsmetode i sin udgivelse, »Den kloge Kones Bog«. Han konsta-

terede denne dag lakonisk, »at Handelen er stille, og der er ingen Butikshandel«. Men livet var jo alligevel ikke uden glæder. Den vise, han havde digtet dagen før, »Arbejdernes Honnørmarch«, som var blevet trykt i hans eget trykkeri torsdag formiddag, den forelå samme eftermiddag til salg i butikken i Holmensgade, og »der solgtes til en Begyndelse ganske godt af den«. – Kusine Emma hyggede sig indendørs – udenfor arbejdede Strandbergs ven, fisker Klampenberg, trøstigt videre i regnvejret...

Fredag den 16. Juni 1876:

»Regnvejr. Vi blev næsten vaade paa Indrejsen i Morges. Der forestaar formentlig en meget knap Tid for Alle her i Landet. Arbejdsløsheden begynder at ytre sig adskillige Steder. Professor Buntzen var her ude og betalte Termin. Jeg fiskede Sten. Markus kom i Aften«.

Også denne dag måtte den travle forlægger afsted til København for at passe sine forretninger. På grund af regnvejret er han sikkert skræet den korte vej over markerne nord-vest for Skovshoved for at tage toget til byen fra Klampenberg Station. Jernbanen fra København til Klampenberg var blevet indviet den 22. juli 1863, og rejsen tog 25 minutter. Togene sendtes afsted hver time. En enkelt-billet ko-

stede på 1ste klasse 40 øre, på 2den klasse 30 øre, medens prisen på 3die klasse var 20 øre. Returbilletter kostede det dobbelte. – Da Strandberg kom hjem fra København, fik han besøg af sin nabo i fiskerlejet, landskabsmaleren professor Buntzen, der havde købt hans tidligere sommervilla, »Olafs Lyst«. Det var jo terminstider, og Buntzen skulle betale afdrag på Strandbergs prioritet i »Olafs Lyst«. – Resten af dagen var helliget fritidssystemer. Man fiskede flere sten til brølægningen på gårdspladsen.

Lørdag den 17. Juni 1876:

»Graavejr og Varme. Bosse var her fra Norge, og vi byttede en Del Bøger

bort. Jeg har tabt mit Jernbanekort. Meget ussel Handel i alle Henseender. I Eftermiddag var jeg beskæftiget

med at fiske Sten til Glaci'et.«

Det var stadig gråvejr, men regnen var hørt op. Formiddagen blev benyttet til en liden handel med den fra Kristiania netop ankomne boghandler Bosse. Man byttede forlagsartikler. Strandberg fik afsat »nogle usælgelige Bøger« til den uheldige, norske boghandler, medens denne til gengæld blev af med sine dristige »Lukkede Billeder«, som der ikke var marked for dér, hvor han kom fra. – Den stakkels fisker Klampenborg kunne ikke komme videre med glaci'et. Strandberg måtte derfor – selvom det nu atter

var begyndt at regne – ud for at fiske flere sten til stensætningen neden for bolværket.

Julius Strandberg førte dagbog til sin død i 1903. Dagbøgerne giver os et indtryk af en flittig mand, som ikke rigtig kunne skille arbejde fra fritid. Men de giver os samtidig et billede af en hyggelig og elskværdig familiefader, som på trods af sin travlhed alligevel havde tid til sin familie, til at hygge sig sammen med den og til at tage del i dens daglige glæder og sorger. – Det årlige sommerophold i Skovshoved for »Danmarks største skillingsviseproducent igennem tiderne« har sikkert ikke været uden mentalhygiejnisk værdi for familiemennesket Julius Strandberg.

Tårnblæserne på Frederiksborg

Af Erik Gribsø

Tårnblæserne på Frederiksborg blev kaldt husmænd, men husvagter havde været en bedre betegnelse

Blandt de mange, der tjente deres brød ved Christian den fjerdes hof var også 4-5 mand, der blev kaldt husmænd.

De havde ikke noget med jordbrug at gøre, og husvagter ville have været et navn, der passede bedre. De blev også kaldt tårnblæsere, og det siger straks mere om, hvad de bestilte.

I juni 1614 blev Henning Abelsted antaget som husmand, altså tårnblæser, for en løn af 100 daler om året for sig og fire geseller. Den løn var naturligvis hverken til at leve eller dø af for tårnblæseren og hans fire tårnblæser-

svende, men den, der blev kaldet til kgl. husmand, udnævntes samtidig til stadsmusikant. Han havde retten til at få musikken ved »Bryllupper, Barsler og andre Gjæstebud« i København, Hillerød, Helsingør, Køge, Helsingborg og Landskrona.

Betalingen ved gilderne rettede sig efter omstændighederne. Topnoteringen var ti rigsdaler for et fint bryllup, - og så havde stadsmusikanten og gesellerne desuden ret til at lade »fadet gå rundt« mellem gæsterne. Man kunne dog også få stadsmusikanterne til at

medvirke ved et bryllup for en daler, men så fulgte de kun brudefolkene til og fra kirke.

Tårnblæsernes hustjeneste hos kongen var klokkesletsarbejde: »Først om Morgenen, naar Klokken er 5 skulle de blæse i Trompeter og siden strax efter lege paa Instrumenterne og Trompeterne: naar Kongen selv er til Stede paa Slottet og Hs. Maj.s egne Hoftrumpetere vare paa og blæse til Bords, da skulle de ikkun alene vare paa med Instrumenter og ikke blæse eller bruge Trompeterne. Desligeste naar Klokken er 7 skulle de vare paa med deres Instrumenter til gode Nat.«

Da fru Kirsten Munk i 1629 havde fået sin sidste datter med Christian den fjerde, - hende, som kongen senere kaldte »kramsfuglen« eller »den kasserede frøken«, fordi han mente, at Rhingreven var far til hende, - var den kongelige husmand Eberhard Schipmann og hans svende oppe i urtårnet på Frederiksborg og »varede paa midlertid Barslet stod«, så tonerne, da tid var inde, kunne gjalde ud over slotsøen og byen.

Krudtværks-minder fra Frederiksværk

Af Poul E. Nielsen

Til kranfører Poul E. Nielsen, Frederiksværk,
fortæller fhv. krudtværksarbejder Børge Olsen minder om
20 års virke ved krudtværket

Da fhv. krudtværksarbejder *Børge Olsen*, Frederiksværk, i sin tid blev ansat på Krudtværket, blev han lovet 3 mdrs. arbejde. Men de 3 måneder blev til 20 år, og når han fortæller om disse år, kan man høre, at det var nogle gode arbejdsår. Det lyder måske mærkeligt, fortalte han mig, – men man havde ikke følelsen af at gå på arbejde, det var nærmest som at tage på skovtur. Fabrikområdet med de mange bygninger spredt mellem træerne mindede ikke meget om en industrivirksomhed, som man forestiller sig den med røg og snavs. Der var pinligt rent overalt, man kunne næsten tænke sig, at intet græsstrå vendte forkert. En tidlig morgen kunne man se ræveungerne lege tagfat, fasanerne havde deres reder i græsset, og når man var have-mand, sørgede man for, at rederne blev skånet. Der var ugler - ikke krudtugler - i de høje træer. Både arbejdere og ledelse følte sig som én stor familie. I vor stressede tid er det blevet så moderne at tale om miljø. På Krudtværket var der et godt miljø, en god og venlig omgangstone. Måske var det formaningerne fra Classens tid, der stadig virkede, sagde han og viste mig en tavle fra den tid, hvorpå der bl.a. stod:

»Enhver som er ved Arbejde i eller uden for Krudt-tårnene, bør forrette sin Gerning med sådan ærbødig Stillehed, som det sømmes sig på Sted, hvor (ifald den allerhøieste Gud ikke selv i Nåde holder sin Haand over Arbejdet)

den mindste Uforsigtighed ikke alene kan forvolde alle Tilstedeværende Livs Forliis, men endog saavel dette Sted som de Omliggende i et Øjeblik kan forvandle til en Stenhob«.

Og de ansatte formanedes ligeledes til at undgå fortrædelighed under arbejdet og ikke lade »udgaa af deres Mund nogen Eder og Bander eller let-sindig og liderlig Snak, ellers blive de udleveret til Skildvagten og indsat i Arresten«.

*

Børge Olsens kone, *Hedvig Olsen*, husker fra sin barndom, hvorledes tap-penstregen udgik fra torvet og stand-sede op ved direktørboligen for at spille nogle numre. Direktøren og hans familie kom frem og hilste. Det var næsten som at opholde sig på Amalienborg Slotsplads, når garden trækker op. På Krudtværket flagede man på alle mærkedage med det store split-flag, og på en tavle ved porten kunne man læse, hvilken højtidsdag det var. Man følte også stor ærbødighed, når hestevognen med de røde advarsels-flag kørte krudt fra Frederiksværk til København, og Krølle-Jens sad majestætisk på bukken. Det var vel nogen-lunde det samme, som hvis man i dag kom kørende med en atombombe.

Det var en farlig arbejdsplads, selv om arbejderne ikke gik i stadig angst. Mange eksplosioner har der været i tidens løb på Krudtværket. Allerede i Krudtværkets første år eksploderede

den første krudtmølle, nemlig den 24. august 1758.

Peder Falster giver følgende skil- dring af en krudteksplosion:

»Udi Aaret 1764 i Januar Maaned sprang en Tørrestuebygning. Derudi var ei mere end een Tønde Krudt, som stod nær ved Kakkelovnen og sprang; hvorfra den andtændtes, kunne ikke opdages videre, end at på Kakkelov- nen fandtes en temmelig stor Aabning, og en glød kan være falden igennem Aabningen ind i Tørrestuen nær ved Krudttønden og foraarsaget Antæn- delsen. . . , så Taget blev afkastet«.

Børge Olsen nåede at opleve den sidste eksplosion i 1957, og kom selv til skade, men efter kort tids ophold på sygehuset kunne han atter genoptage arbejdet.

*

Det er blevet så moderne at rejse til fremmede lande, og på disse rejser bruger man en masse energi på at besøge kirker, muséer og mindesmærker. Men hvor mange af os forsømmer ikke at besøge de minder, som vi har lige ved hånden i den by og på den egn, hvor vi bor. Et af de muséer, som vi frederiksværkere har lige ved hånden, er Krudtværksmuséet. Der går næsten ikke en dag, uden at vi ser det. Ikke indvendigt eller på nærmere hold, men vi bemærker det og ville savne den lille bindingsværksbygning og den enorme flagstang, de små kanoner og åen med det rislende vandfald, de høje træer, græsplænen og sommerens blomstrende rhodendron, hvis det hele forsvandt en dag. Hvis disse vidner om Frederiksværks blomstrende fortid som krudtværksby pludselig blev sprængt i luften af en tønde sortkrudt, som det skete nogle gange i fortiden. Vi sender måske et sideblik til muséet, når vi handler i Nordcentret eller haster forbi i bilen ad Frederiksværks nyeste gade, der netop passerer tæt op ad muséets mange bygninger, hvor man kan studere fortidens arbejdsme- toder og se de sindrige arbejdende ma- skiner, der blander, polerer, sigter

osv., men nu går i tomgang, fordi der ikke mere produceres krudt.

Nej, der produceres ikke længere krudt i Frederiksværk, men krudtværksarealet er ikke af den grund blevet øde og tomt. Mange af de gamle bygninger eksisterer stadig, og en masse små og driftige virksomheder har nu fået mulighed for at virke i de forladte bygninger. Her findes næsten alle grene inden for håndværk og lettere industri. Foretagsomme mennesker har fået deres eget og tager fat med en energi og virkelyst, som godt kan tage pusten fra os, der af og til spadserer en tur ad alléen og lytter til lyden af maskiner bag de mure, hvor geværpatronerne engang blev fabrikeret. I en tid, da der tales om det nære samfund, kan man lære noget af »nybyggerne« på det tidligere krudtværksareal. Efter arbejdstid kikker de ind hos hinanden og får en sludder om dagens gerning. Af og til kan det være til ærgelse for konen, som forsøger at holde maden varm og har lidt svært ved at forstå, at manden ikke kan løsrive sig fra sin arbejdsplads.

*

Som bekendt var det kineserne, der opfandt krudtet og den dybe porcelænstallerken. Alligevel har kineserne tilsyneladende ikke været så begavede som deres europæiske brødre, for de brugte kun krudtet til fyrværkeri, mens europæerne synes at være de første, som har forstået at benytte det som drivkraft i våben. Kanoner omtales første gang i Europa i 1327. Lübecks rådhus sprang i luften i 1360, fordi man opbevarede krudt i kælderen. To år senere blev Valdemar Atterdags søn hertug Christoffer såret af en kanonkugle ved slaget i Øresund, og i 1372 omtales krudtet i Ribe, da en dansker forsøger at smugle det sorte pulver forbi de belejrende tyskere. Overtro og mystik omgav i århundrederne krudtfabrikationen, som nogle mente var djævelens værk. Men også på dette område formåede Danmark at gøre sig gældende. Alt gik dog ikke til

Børge Olsen foran Krudtværks-Museets udvendige vartegn, den gamle kanon.

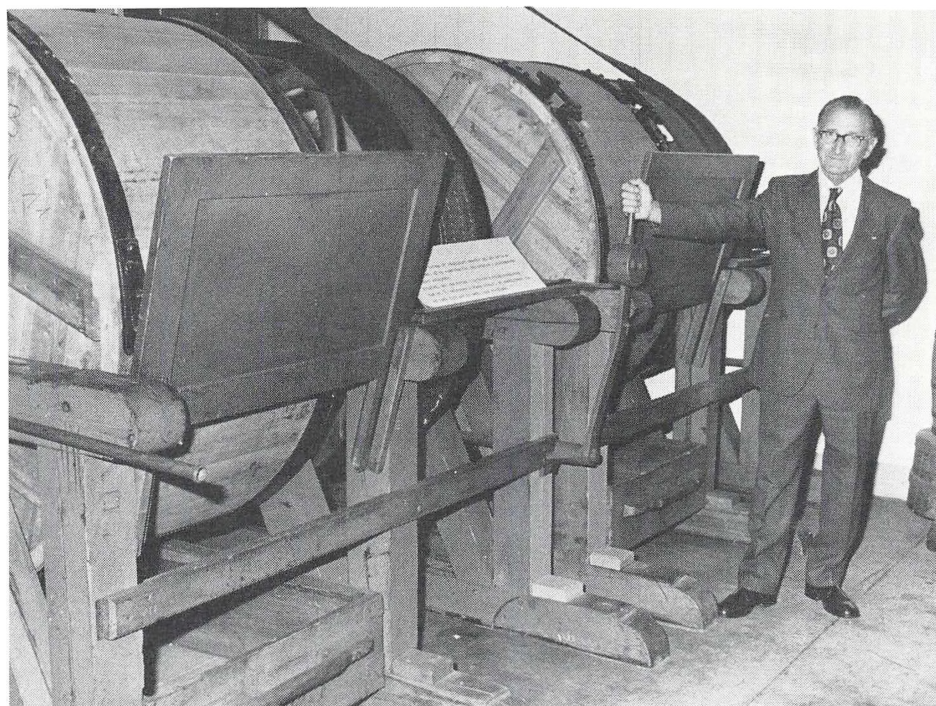
krigsformål. På gamle etiketter kan man læse, at indholdet bestod af »Prima National Jagt-Krudt«, »lige egnet til Forladere og Bagladere«, og man producerede også »Hvalkanon-Krudt« i Frederiksværk.

Det er altså fortid nu. Børge Olsen fandt et andet godt job på Det Danske Stålværk, da Krudtvær-

ket blev nedlagt. Men et stålværk ligger ikke i den grønne bøgeskov. Man går heller ikke med sivsko på en moderne fabrik for at mindske eksplosionsfaren. Ej heller er der opsat plakater med påmindelse om, »at banden og sværgeren er forbudt«. Sådan skifter tiderne, og det kan ikke ændres. Men af og til er det ingen skade til at aflægge krudtværksmuseet et besøg og se de gulnede fotografier af arbejdere, der tilsyneladende ikke led af stress og jag, som mange af nutidens industriarbejdere. Lykkeligvis ser det ud til, at denne tilfredshed med tilværelsen som disse arbejdere fra forrige århundrede udstråler - og de havde da ellers en lang arbejdsdag - nu er overført til de mange nye virksomheder, der i dag befinder sig i skoven ved den rislende å, hvor krudtet blev fabrikeret gennem et par hundrede år.

De gamle sortkrudts-tromler i museet.

Det tabte barndomsland – ved Hørsholm

Af Karen Nordström

Redaktør Karen Nordström, Allerød, fortæller her barndoms minder fra Opnæsgaard i Hørsholm, som måtte vige for »udviklingen«

Det er udviklingen, som kræver sin ret, siger man hver gang et stykke agerland inddrages til boliger eller industri. En gård kan måske længe kæmpe for sin eksistens, men en dag er den omklamret af bebyggelse og må give op. I heldige tilfælde får selve gårdens bygninger lov til at blive liggende til forskellige formål for det nye boligområde, men som oftest bliver det hele jævnet med jorden. Måske bliver et navn tilbage, som det er sket med »Opnæsgaard« i Hørsholm. Hvor Danmarks længste hus nu snor sig som ramme om ca. 2000 børn og voksnes tilværelse, lå indtil for få år siden en smuk gård omgivet af skov, moser og bølgende bakker. Endnu kan man glæde sig over det smukke moseterræn og de kastanjer, som oldefar har plan-

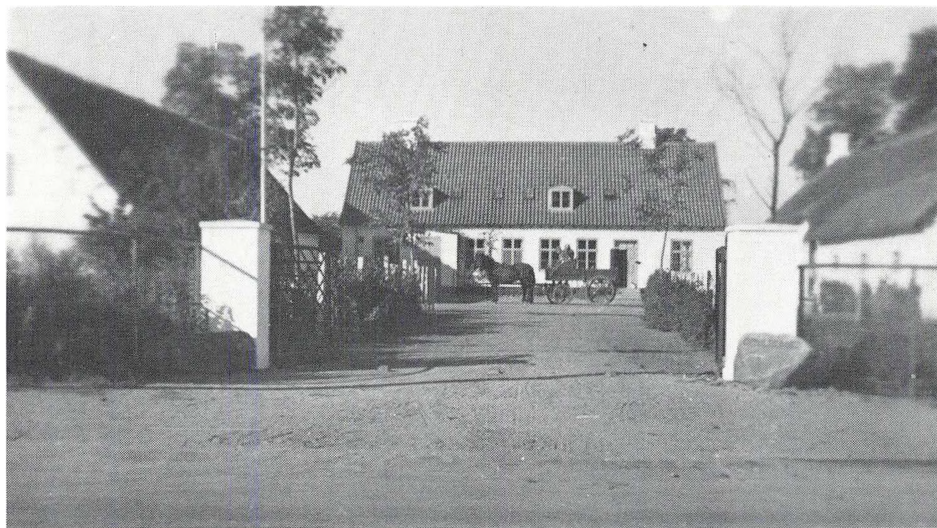
tet, men alligevel giver det et sug i hjertet i hjemvé over det tabte barndomsland.

Opnæsgaard var ikke alene et sted, hvor man holdt den gamle bondekultur højt, men også et sted, hvor fortidens kunstnere holdt af at færdes om sommeren. Fra lille har jeg elsket at lytte til beretninger om slægten, og jeg blev den sidste i den lange kæde, som det blev forundt at bo på selve gården.

*

Allerede i 1761 blev en af mine forfædre erklæret for »fri bonde at være«, og det er med ærbødighed, man holder dette gamle frihedsbrev i hånden. Det fortæller også, at slægten under stavnsbåndet, og måske før, har dyrket jorden på Opnæsgaard.

»Opnæsgaard« set fra Vallerødvej, som blev nedlagt samtidig med, at gården blev revet ned. Man ser de usædvanligt store vinduer for et stuehus bygget i 1868. Der har adskillige gange været indkvartering på gården, sidst i oktober 1939, og det er nogle af vore indkvarterede soldater, som holder foran døren.

Selve gården lå til år 1800 i landsbysamfundet omkring Vallerød Gadekær, og en følge heraf var, at endnu i min tid samledes »bymændene« en gang om året for at dele indtægten fra gadekæret. Efter udflytningen fik Opnæsgaard en smuk beliggenhed op mod Folehaveskov, og her fik den lov til at blive i næsten 170 år.

Opnæsgaard havde oprindelig stuehuset placeret ud mod Vallerødvej (den eksisterer ikke mere), men min oldefar, *Hans Larsen*, var fremskridtsmand og ville have lys og luft ind i stuerne. Han byggede et nyt stuehus i 1868 med vinduer så høje, at han kunne stå op i dem. Sollyset vældede ind ad de mange vinduer over de hvidskurede gulves svære brædder, og måske var det al den lysende renhed, som har tiltalt komponisten *Lange-Müller* og digteren *Holger Drachmann* til at tage sommerophold på gården.

Jeg holder af at tænke på, hvordan omgivelserne har inspireret dem, og hvem ved, hvilke toner og ord, som er affødt af netop disse omgivelser.

Jeg holder også af at tænke på, hvordan de har snakket med den oplyste bonde, som havde mange fremtidsvisioner. Oldefar forudsage, at trafikken ville komme til at gå over skoven, men hvem ville dengang tro, at menneskene skulle komme til at flyve som fugle. I min barndom kunne vi stille uret efter Osloflyveren.

Oldefar købte mange bøger bl.a. på bogauktioner. Hans efterladte samling rummer alt fra fagbøger om »Qvægavlen« til tidens romaner. Endog en håndbog for præster trykt 1685 har han fået fat i. Foran står, at den er fra Linge Sogn, det nuværende Lyngby. Han abonnerede også på »Illustreret Tidende«, og hver årgang blev omhyggeligt bundet ind.

Lange-Müller blev så glad for egenen, at han senere købte Sophienberg. Holger Drachman boede på Opnæsgaard som nygift og han modtog sommeren igennem mange fornemme gæster. Blandt dem var justitsråd Hegel. Også den norske forfatter Alexander

Kielland kom på besøg, og sammen med familien Drachman vandrede de ad blomstrende markstier mellem kornet. Da udbrød den norske digter: »Nej, fy for et fedt land. De danske bønder behøver bare at ligge i deres senge og række efter brødet. Det vokser ind ad vinduerne til dem.«

Min mor kan huske, at Drachmann endnu i høj alder kom på besøg på gården.

*

Oldefar havde en smedie i haven, hvor han selv smedede redskaber, men også en pyntelig vejrhane, som desværre gik tabt ved nedrivningen. Han fik også Nationalmuseet til at udgrave en gammel stenaldershøj, som endnu kan ses i Gl. Købmandshviles have. De fundne ting ligger på Nationalmuseet, men han fik selv lov til at beholde en meget smuk stenøkse.

Både min lille dværgfoxterrier Plet og fars store schäfer Bamse var helt vilde med at komme ud at sejle. Havde jeg lagt fra land, og de ikke var kommet med, hylede de lige, til de blev hentet ombord. Træerne i baggrunden står på »Lyksalighedens Ø«.

Tegneren *Gerhard Heilman* boede på Sanskevej i villa »Tårnet«. Han kiggede på oldefar og fik idéen til 500 kr. sedlernes plovmand. Det er blevet mig fortalt, at det lignede udmærket. Plovmanden med to heste blev tegnet om senere til en plovmand med én hest, og nu er motivet jo helt forsvundet.

Der hørte tidligere megen jord til gården og strandenge ved Øresund. Mor fortæller om den fest, det var at hente høet. Børnene fik lov til at bade, og storkene spankulere rundt, hvor en lille å løb gennem engen.

Morfar var sognefoged i mange år og godheden selv. Kom han til et hjem, hvor man skyldte skat, og det stod helt galt til, betalte han gælden af sin egen lomme. Sammen med mormor øste han kærlighed ud til de mange fremmede børn, som holdt til på gården, og de gav husly til børn ude fra den krigshærgede verden, hvor der var nød. Også mange unge færinges under uddannelse i Danmark fandt her et godt hjem. Søndag kom der familiebesøg, og mange samledes til kaffe under det store akacietræ.

Mit første besøg på Opnæsgård husker jeg intet om, for jeg var kun 3 mdr., men efterhånden kom disse besøg til at betyde noget helt eventyrligt, og en dag flyttede jeg selv ind sammen med mine forældre.

*

Der var mange legemuligheder og især i det store moseområde, som blev til et eventyrland. Blandt slåen, brombær og hindbær lå konge- og kejserriger, og det bedste af alle »Lyksalighedens Ø« havde mig som eneherker. Dengang vidste jeg ikke, at forfatteren *Aage Marcus* 25 år tidligere havde ejet øen en sommer, han var feriedreng på gården. Han har skildret sine oplevelser i bogen »Høduft og Havluft«. Øens navn fortaber sig i fortidens tåger, men måske har familien *Heiberg* haft en finger med i spillet, når de gik til »Hannebjerg«.

Højt oppe i en birk har en ungersvend engang skåret min mors navn i barken. Nu holder en fiskehejre til på Lyksalighedens Ø, hvor den nådigt kigger ned på de mange ænder, som her finder et fristed. Om sommeren kunne man fiske og krebs i mosen, om vinteren kunne man løbe på skøjter. I dårligt vejr var der legemuligheder på stænet i loen, eller man kunne gå på opdagelse på loftet og læse i gamle blade, medens man indsnusede duften af hengemte æbler.

Året havde sine fester. 2. Pinsedag gik man på »Bøgebakken«. Man sad fint pyntet, til der lød to skud, så drog man af. Der kunne bydes på så nervepirrende oplevelser, som en menneskeæder. Senere fik jeg at vide, at han boede i »Gasværkshavnen«, Hørsholmernes øgenavn for kvarteret omkring gasværket ved Dronningedammen.

Sct. Hansaften gik en tæt strøm af spadserende mod stranden, hvor bålet blev tændt. Der var høstgildet, hvor alle, som havde givet en hånd med, kunne deltage. Bedst og hyggeligst af alle var december. Allerede den 1. december blev julekasserne i procession båret ned fra loftet. De gamle ting pakkes ud med forsigtighed, skader skulle repareres, og nye hjerter, kræmmerhuse og net klippes. Der blev bagt, lavet godter, og slagtingen krævede alle hænder i arbejde.

*

Før man juleaften satte sig til bords til risengrøden og gåse- og flæskestegen, havde samtlige dyr fået en dobbelt portion æde, og et stort lerfad med risengrød, sukker, kanel og smørhul blev båret over i laden til nissen. Så var det spændende julemorgen at se, om nissen havde fundet behag i grøden. Var skeen slikket ren, blev det et godt år.

To nordsjællandske fyr fortæller

Spodsbjerg, – om fisker- og bondeliv i forrige tider,
af *Line Andersen*

Upåagtet findes ved Nakkehoved verdens første moderne fyr,
af *Jørgen Leve*

På Halsnæs højst beliggende punkt ved Isefjordens munding, hvor vikingerne utvivlsomt har holdt vagt og ud-kig efter fjendtlige skibe, ligger nu Spodsbjerg fyr og varetager samme opgave.

Fyret på Spodsbjerg er en altid nær-værende vens varme og tryghed, når strålerne i aftenmørket sees langt ud på det åbne hav og ned på de gamle huse i Kikhavn!

Fra mit vindue hilser jeg lyset, tågede efterårsdage, nøjes vi med sire-nens vemodige advarende tuden, vel vidende, lyset atter vil sees, når tågen letter og sirens lyd er modsat den på Lorelei klippen ikke at komme for nær de høje klinter!

Sømændene ved tilfulde hvad tåge-sirenen betyder. Det første fyrtårn be-stod af et højt træstillads, hvori var anbragt en stor gryde med ild, der lys-te, dog ikke særlig langt ud i nattemør-ke.

I 1845 byggedes det første grundmu-rede fyrtårn og senere til- og ombyg-ninger er resulteret i det fyr, der nu sees på klinten, og lyset derfra har na-turligvis en langt større rækkevidde.

Ved Århundredsskiftet i 1800-1900 blev der mageskiftet jord og lodder ef-ter den store brand i 1792 i Kikhavn, hvor tretten gårde nedbrændte, man enedes da om at flytte de nye gårde ud, så brandfaren elimineredes, ved ikke så tæt bebyggelse.

Fyret har været et tavst vidne til mange omskiftelser. Det har iagttaget husmanden, der såede kornet på den magre jord. Sædemanden gik med et løb over nakken og strøede kornet, mens han lavmælt sagde:

*Een håndfuld til dig,
seende opefter,
Een håndfuld til mig
seende ned mod jorden
og een hånd til dig.*

Af ærbødighed for kornet, brødet, skulle sædemanden være barhovedet.

Senere så fyret hele bondefamilien være med til at høste. Når kornet var skåret med segl eller le, skulle alle være med til at binde negene med halmstrå, samle negene i skokke, der helst skulle stå snorlige, senere blev negene atter vendt, når de var blevet tørre på ydersiden, det kunne blive en langvarig proces, dersom der indtraf regn og byger, men endelig oprandt dagen, da negene varsomt blev forket op på høstvognen, hvor kvinderne tog imod og lagde tilrette så læsset blev fast og uden fare kunne køre ned af den sandede, bakkede hulvej, der førte ned til gården i Kikhavn. Her blev kornet læsset af for senere at blive plej-let på logulvet. Derhjemme havde bedstemoderen eller aftægtskonen travlt med at lave god mad til høstfol-kene, de mindre børn blev sendt ud på

marken med ølbimpel og andet mund-godt, for høsten var en festtid. Bed-stemor skar kors over brødet før hun skar det og »i hver lille rugkerne ser du Vorherres ansigt,« sagde den gamle kone med ærbødighed i stemmen.

Fyret så osse husmandskonon, der kom tre gange om dagen for at malke koen, der græssede omkring fyret, hun havde sin mælkestrikke af træ placeret på hovedet i en stofkrans, en binde-hose i hænderne, således gik det den lange vej, tiden skulle nyttes.

*

Fårene græssede omkring fyret, men passede ellers sig selv. et lille mosehul i nærheden tjente til vandingssted for dyrene. Fårene kom kun hjem til går-den, når det var klippetide, så blev de vasket, og ulden var kærkommen til at spinde og karte, tvinde i de lange vin-teraftner, måske var der osse et får, der gik i sulekarret, for et speget få-relår var rart at ha' ved skorstenen og den åbne ilds røg konserverede det.

En rusten gammel fåresaks vidner stadig om disse aktiviteter. Fyret hil-stes af den unge mand fra fiskerlejet, der meldte sig som frivillig i 1864 for at hjælpe Sønderjyderne i deres kamp mod de overmægtige, dets stråler

Fyrmester N. C. Rasmussen (1889-1901).

fulgte ham da han slagen kom hjem og stak sit sværd »ikke i balgen« men i stråtaget, for stål over indgangen er værn mod onde øjne og lynild!

Det var mærkeligt for en Sønderjyde i 1948 at drage det glemte sværd frem af et ramponeret stråtag, der skulle udskiftes, desværre havde tidens tand og rust fortæret det fuldstændigt efter 83 års forløb, men tanker kom i sving, oplysninger søgt.

*

Fyret opdagede en dag, mennesker på revet, der i en bred bræmme skød sig ud under klinten, store sten begyndte de at fjerne. Sælhundene flygtede fra deres fristed, de store sten blev møjsommeligt flyttet indenskærs og menneskene, der nu var dukket op her, ville bygge en havn til deres både, man skønnede det var mere i læ her, end ved den barske åbne strand, ved Kikhavn. Stenrevet blev stadig mindre i takt med havnens udbygning, sælhundene navngav byen Hundested; Fyret rystedes i sin grundvold, men blev dog stående. Pludselig en dag kom der mange mennesker i uniform, det kaldtes sikringsstyrke, der taltes om den store krig, men det gav liv omkring fyret, der lyste roligt, der var vagt på udkig efter fjendtlige skibe, historiens gentagelse. En skønne dag var der atter fred, og fyret fungerede.

Fiskerbådene forandrede langsomt udseende, små åbne både blev afløst af større både, med små styrhuse på, så fiskerne kunne komme i ly under storm og regn, pludselig hørtes muntre, mærkelige lyde, det kaldtes motor i bådene, men sejlene blev stadig osse anvendt, fiskerne satte deres garn som de havde gjort fra tidernes morgen, man knyttede selv bomuldsgarn, der skulle barkses, de skulle kløves, hankes og stenes, inden de var klar til at sætte i vandet. Garnklove, var fremstillet af en kløftet gren, deraf navnet, garnene skulle lægges i sirlig orden på garntruget, når de var stenede, fine,

Spodsbjerg fyr.

runde, små sten blev til det brug samlet på stranden, folk var selvhjulpne, alt blev fremstillet med deres flittige hænder.

På disse garn fangedes i det tidlige forår, stembider, som regnedes for forårsbebuderen, rødspætter, skrubber og ising, der var særlig gode til tørfisk, isinger blev rensset og saltet i et døgn, derefter tørret på en snor under tag-skægget, dette skulle helst foregå inden fluerne kom til live. Når fisken var blevet knastør, kom den op på spæret, under stråtaget, hvor den senere i efteråret var en kærkommen spise. Lidt senere på foråret kom den fornemme fisk søtungen, som var særlig eftertragtet på grund af den fine rogn, den fineste fangst var dog nok hummer, fede makreler varslede, sommeren var nær og fisken langsomt trak ud på det dybere kølige vand. Det var i overensstemmelse med fiskerens og husmandens gøremål, for så skulle jorden pløjes, harves tilsås og kartoflerne lægges, så var der nok at se til på landjorden.

Vår og sommer, efterår og vinter sin rytme, år efter år.

*

I de mørke septembraftner gjaldt det sildenæringen, særlige garn, der skulle drive efter sild, de fede efterårssild, var en uundværlig spise, hvert hjem sin sildetønne fyldt, så blev der liv på stranden, hver morgen når sildebådene kom tungt lastede ind fra nattens strabadser, var der arbejde til alle hænder med at pille de friske glinsende sild af garnet, der atter skulle være klar til næste fangst.

Nogle af husmændene, der selv havde køretøj, læssede vognen med de fine høstsild, kørte ud i oplandet og solgte sild til de større gårde, det gav lidt fortjeneste ud over det sædvanlige. Alle steder på landet fik man kogesild til frokost ved nitiden om formiddagen, det kaldtes på nordsjællandsk »hal' go' midd'«, hvilket må udlægges som halvgående middag.

Når sildefiskeriet var slut, skulle kartoflerne tages op, det var et surt slid, men derefter vidste man blev der tid til indendørssysler, såsom vævning, knytte garn, bøde de gamle, der havde fået nogle rifter under fiskeriet, der skulle plejles korn og hugges brænde til bilæggerovnen og det åbne kogested, så hver årstid havde sine gøremål. Sidst i november kom grisen i sulekarret, der skulle laves spegepølser, og sylte, sorte pølser boblede i gryden over trefoden, og finkerne spruttede på panden. Der blev osse bagt runde sigtebrød til højtiden.

Nu var man forberedt på vinteren, der kom med sne og kulde. Sneen lagde sig i store driver, men heldigvis havde man de levende hegn ved vejene, så man kunde ta' landkending efter dem. Kanerne blev taget frem, seletøjet og kanebjælderne pudset, for nu kørte man til kirke i kane, pakket godt ind i den varme fodpose, der var fremstillet af det dejligste fåreskind, det var festivitas. Bjælderne klang og mændene nød at slæde om kap, hvem havde de bedste heste?

Ved fastelavnstide kom der atter liv i den gamle by, der kom fastelavnsrytterne på smukt pyntede heste, de blev beværtede med øl og søde snapse, pigerne samlede æg til æggesøbe, der blev fortæret ved aftenens dans i øverstestuen, hvor spillemanden sad på en træbalje i et hjørne af stuen og lod fiolen lyde.

*

Fyret havde iagtaget en ny slags mennesker om sommeren, de kom i klitterne og til fyret, fine folk med parasol og hvide handsker invaderede den gamle by, fyret fik sin del af den nye turisme kaldet, mange er de, som har nydt solnedgangens sidste stråler fra fyrgangen, der lød sang i bakkerne, folk lejrede sig i det stride græs og nogen gik i vandet, med mærkeligt tøj på, bagefter lagde de sig i sandet og lod solen bage, højt mærkværdigt, men

der kom stadig flere, dog kun om sommeren.

Fyret så nye huse skyde op, først et på et nærliggende punkt. Flere kom til, flere mennesker, een af dem en sand livskunstner, fandt her var godt at være og byggede i nærheden af fyret sin skønne sommerbolig, som nutidens mennesker kan glæde sig over ved besøg på vor store forsker og digter KNUD RASMUSSEN's hus.

I de lave huse i Kikhavn opdagedes her var nemme penge at tjene hos byboerne, der nu så gerne ville på landet. Man flyttede selv ud i lo og lade under yderst primitive forhold og udlejede de små stuer med langbord og bordendsbænk til de usandsynlig velhavende Københavnerne, der havde råd til at holde fri og ligge på landet.

*

Den roligere rytme ændredes, men der solgtes mange fisk på stranden i de stille morgentimer, byboerne var meget interesserede i, hvorledes man dog

Et fyrmonument

Yderst på klinten ved Nakkehoved står en spøgelsesagtig bygning med svære afskallede hvidlige mure og venter på, at dens fjende havet, som bygningen er sat til at vogte, skal æde sig nok en meter eller to ind i den bratte skrænt. Så vil de omhyggeligt sammenføjede sten falde fra hinanden og styrte i de evigt urolige bølger, som bygningsværket har knejset højt over i mere end 200 år. Og et monument, som burde være en ældgammel søfartsnation som den danske værdigt, vil for stedse være forsvundet . . !

Første pålidelige fyr

Det er det nedlagte østlige fyr ved Gil-

leje, der er truet. Verdens første pålidelige fyr, bygget efter et princip, som er kopieret over hele kloden, utænkt af danskere, der har lært at leve med et omskifteligt vejrlig gennem årtusinders erfaring. Men det er glemt i dag. Omtrent da. Derfor afventer netop det fyr, som har lodset hundreder og atter hundreder af søfolk fra alle verdens lande sikkert ned i det beskyttende Øresund, sin skæbne med stoisk ro.

Da skete der atter noget her ved Fyret, Der kom igen soldater, men de var iført en anden uniform, talte et mærkeligt sprog, de gravede store huller i klinterne, store grimme bunkers blev opført, turisterne som fyret havde vænnet sig til, forsvandt, nu var de kun disse grimme uniformer.

Fyret måtte ikke fungere rigtigt efter bestemmelsen, det var en grim tid, der blev holdt vagt, men fyret oplevede at se et dansk krigsskib, komme ud af fjorden og blive angrebet med bomber af et fly, der tilhørte de med de grimme uniformer.

I 1943 var næsten et sekel forbi siden fyret blev sat på vagt; Fyret har oplevet vældige efterårsstorme, det har set smuglerbåde og været vidne til frygtelige skibsforslis, bølgerne går højt om klinten, men støt står Spodsbjerg fyr sin Vikingevagt.

12 alen højt er det gamle fyr, bygget i tre stokværk. Det øverste er formet som en hvælving. Står man midt i rummet og taler, slår lyden som utalige ekkoer tilbage i ørerne. Det er det gamle lamperum, hvor alt grej opbeva-

leje, der er truet. Verdens første pålidelige fyr, bygget efter et princip, som er kopieret over hele kloden, utænkt af danskere, der har lært at leve med et omskifteligt vejrlig gennem årtusinders erfaring. Men det er glemt i dag. Omtrent da. Derfor afventer netop det fyr, som har lodset hundreder og atter hundreder af søfolk fra alle verdens lande sikkert ned i det beskyttende Øresund, sin skæbne med stoisk ro.

redes, som man havde brug for til at holde fyret i drift med. I hvert verdenshjørne fører uden symmetri nogle smalle trappetrin af sten tilsyneladende lige mod de metertykke vægge i forskellig højde. Gennembrød man murværket, ville der bagved afsløre sig fire løngange, lige brede nok til, at

På højtliggende steder eller på tårne holdt man bål vedlige som vejledning for skibene. Fyrtårnet i Alexandria var således et af verdens syv underværker. Undertiden kunne det imidlertid være svært at få bålene til at brænde, og efterhånden som man gik over til at fyre med kul, ophængt i jernkurve,

epokegørende og blev eftergjort i en række lande, men alligevel var det danske fyrvæsen ikke tilfreds. De åbne kulfyr havde nemlig den ulempe, at de ikke kunne brænde i regnvejr, som ofte var knyttet til andet uvejr, der gjorde det farligt at færdes til søs. Den danske adelsmand og admiral *Løwenørn* blev gjort til chef for kongerigernes fyrvæsen. Han var specialist i søkort og søafmærkning og havde en god portion fantasi og opfindersnilde i sig. Nakkehoved lå i bekvem afstand fra de forenede kongerigers metropolis, og han tog derfor til Gilleleje for at eksperimentere.

Først lod han bygge en glaskuppel omkring fyrkurven, men glasset sprang i varmen. *Løwenørn* forsøgte så med et mindre blus, men det var ikke kraftigt nok til, at det kunne ses fra søen. Omsider fik han en genial ide, som blev forløber for opfindelsen af hulspejlet. Han fandt på at dække glaskuplen mod land med en halvrund væg, som blev beklædt med lutter små blankpolerede messingplader. Med en lille flamme kunne lyset nu forstærkes og koncentrerer, således at det kunne ses langt ud over Kattegat.

Verdens første moderne fyr, der kunne brænde i al slags vejr, var opfundet, og ideen bredte sig til hele kloden. Nutidens fyr drives i virkeligheden efter samme princip. Messingpladerne er blot udskiftet med et støbt hulspejl, og lyset er yderligere forstærket ved hjælp af slebne glaslinser mod havet. Det gamle fyr ved Nakkehoved omtales med ærefrygt så langt væk som i Sydamerika, hvorfra fyrfolk på besøg i Danmark som det eneste ønske har anmodet om at se det. Og begriber ikke, at vi herhjemme knapt kender det og er ligegladd med, om det styrter i havet.

Kun tre kulfyr tilbage

Der er kun tre af de gamle kulfyr tilbage i Danmark. Det ene findes på Skagen, men uden fyrgård. Det andet på Halsskov ved Korsør, men det dre-

Det nedlagte østlige fyr på Nakkehoved.

en mand kunne klemme sig igennem. Som vindeltrapper snor de sig op til det flade tag, hvorpå en glaskuppel senere er rejst.

Men også her er der muret til. Ved tårnets fod kunne man finde langt smallere tilmurede kanaler, der fører rundt om hvalvet i øverste stokværk op til tårnets top.

Alt sammen sindrige indretninger fra den tid, da tårnet var et åbent kulfyr.

Epokegørende opfindelse

Siden den klassiske oldtid har søfærende kulturnationer haft et fyrvæsen.

krævede det konstant træk. Mens Skåne endnu var dansk, eksperimenterede man sig på Kullen frem til en fyrkonstruktion med trækkanaler hele vejen op gennem tårnet, og erfaringerne herfra var så gode, at systemet blev overført til det østlige fyrtårn på Nakkehoved, da dette blev bygget i 1771. Det er de smalle kanaler, som nu er tilmurede. De fire løngange fra øverste stokværk havde et andet formål. Det var for at sikre, at man uanset vindretningen altid kunne komme op til den brændende fyrkurv i luvart således at fyrpersonalet ikke blev skadet af ilden.

Disse to konstruktioner var i sig selv

jer sig om et kulfy, der er anbragt plat på jorden. Og så det gamle fyr ved Nakkehoved, der står med fyrgården intakt, nu indrettet som kro.

Initiativet til bygning af fyr ved Gilleleje blev 1768 taget af prokurator *Niels Tranberg*, som i en skrivelse til Kongen understregede nødvendigheden af en passende natlig afmærkning på grund af utallige forlis. Der blev bygget to fyr, hvoraf det andet er det nuværende vestlige fyr. Meningen var, at skibene skulle holde en kurs således at de to blus var overens. På den måde kunne de holde sig fri af grundene, indtil fyret ved Helsingør var i sigte og sikkert nå ned i Øresund. Det blev overladt kommandørkaptajn *Lous* at foretage de nødvendige opmålinger, og efter at have afgivet en betænkning blev de to fyr opført. I 1898 blev det østlige fyr nedlagt, og i stedet blev det vestlige og nuværende fyr forhøjet til 66 fod med en lysevne på 31 sømil. Siden har det gamle fyr fået lov til at forfalde. Mellem Nakkehoved og

Dronningmølle havde man også fået bygget en havn, hvortil skibe kunne gå ind med kul, som i tipvogne blev trukket op til fyrene. Resterne af havnen står der endnu, men broen ind til land er forsvundet.

Fyrmester Faber

Af de skiftende fyrmestre, der har været på Nakkehoved, var *Chr. Faber*, udnævnt 1824, den mest markante. Til Fyrgården hørte 13 tdr. land, men jorden var ubrugelig på grund af en evig sandflugt. Nu var det således, at bønderne havde hoveripligt over for fyrmesteren, og det benyttede han sig af til at tvinge dem til at plante skov på begge sider af de to fyr. Herved bandt han sandet, og da tang samtidig blev kørt op fra stranden og spredt på markerne, fik man et så tilpas mullag, at jordene bag ved kunne dyrkes, noget der sker den dag i dag. Bønderne havde svært ved at forstå ideen heri,

og derfor lod Faber indrette en fængselscelle i det andet stokværk i fyrtårnet, hvor de genstridige blev indsat. Tremmerne foran vinduet findes stadig, men gitteret bag cellen er fjernet. Senere tider kan kun takke Chr. Faber for hans forudseenhed. Fabers skov er i dag ved at forgå på grund af ælde, men også den kan reddes ved hurtig indgriben. Markerne bagved er i dag nogle af de mest givtige på Gilleleje-egnen.

Faber selv følte sig i den grad knyttet til Nakkehoved, at han lod sig begrave i en oldtidshøj øst for det gamle fyr. Også det mishandles. Det har været nødvendigt at opsætte et skilt, hvorpå der står: »Betænk. Dette er et gravsted.«

Inden Faber døde i 1845 blev han tildelt ridderkorset. Han var glad for flasken, men i årenes løb forstod han at aftvinge sig selv så megen respekt som politimester, sandflugtsfoged, forstkandidat og forstander for skolevæsnet, at hans undergivne, trods ophold bag gitrene i tårnet, dækkede ham ind over for højere myndighed.

Attraktion

Frederik VII og grevinde Danner lod bygge en pavillon lige neden for tårnet, der var deres foretrukne udsigtspunkt med Kullens blå bjerge lige foran. Det er kun en halv snes år siden, at pavillonen gik i havet. Nu trues selve tårnet. Det er fredet i klasse A, og der er afsat 50.000 kr. til dets bevarelse. For en snes år siden blev nedsat en kommission, hvori fyr- og vagervæsnet også havde sæde, med det formål at føre det verdensberømte fyrtårn tilbage til sin oprindelige skikkelse. I fyr- og vagervæsnet har man stadig det originale inventar liggende. I tilslutning til tårnet findes et loft, som kunne indrettes til et slags fyrmuseum. Lokale trakasserier har hidtil hindret, at denne plan blev ført ud i livet. Men endnu er det ikke for sent, og den nordsjællandske kyst vil kunne blive en betydningsfuld attraktion rigere . . .

Gammelt lamperum i øverste stokværk i det nedlagte østlige fyr på Nakkehoved. Den mystiske trappe, der ender plat i muren, er en af fire tilmurede løngange op til platformen med åbent blus. Herved kunne fyrapersonalet altid komme op i vindsiden.

Fyrmester Kristian Fabers grav i en udgravet kæmpehøj på Nakkehoved.

Gamle Hillerøds mesterfotograf

Af Svend Nielsen

Her fortælles om den tidligere
»hoffotograf« C. Rathsach fra Hillerød,
en mand med kunstnerisk blik

»Der var noget af kunstneren i ham, vel mange gange det urolige kunstnerblod, men tillige kunstnerens åbne blik for alt, hvad der var kønt og fint, med et ideal, der var sat højt, og som han stræbte at nå. Med ham er en af de gamle i vor by gået bort, en af dem, der var med til at give livet her sit præg«.

Det er nok muligt, en mand på 71 år blev anskuet som gammel i året 1911. I dag ville præsten måske snarere sige, at han gik for tidligt bort. Men det foran citerede er fra pastor Engels nydeligt, håndskrevne ligtale på mere end tre folioark over Hillerøds mesterfotograf i forrige århundrede – samt et stykke ind i det nuværende – *C. Rathsach*.

Den aldersmæssige vurdering i præstetalen vil vi nok anfægte i dag, men de indledende bemærkninger om kunstneren kan uden videre tiltrædes. Det var ikke blot en håndværker, men også en fotograf med kunstnersind, der fik sit virke i Hillerød gennem mere end 45 år.

Kunstnersindet fik hos *Theodor Carl Christian Voss Rathsach* sin første udfoldelse på scenen. De indledende trin hen ad de skrå brædder blev foretaget i det hæderkronede Casino, og i lærekontrakten, som Rathsach-slægten har bevaret, står til indledning:

»Bestyrelsen for Aktieselskabet Kjøbenhavns Casino erkjender herved at have engageret Hr. F. C. Rathsach som elev ved Casino Theater fra 1. august 1861 til 1. juni 1862 imod en

maanedlig Gage af 20 Rd – skriver Tyve Rigsdaler.

Hr. Rathsach er i et og alt undergivet de for Casinos Theaterpersonel vedtagne Love. Det er derhos under en Mulkt af 200 Rd for hver Forestilling, hvori han medvirker, en særlig Forpligtelse for Hr. Rathsach ikke at optræde på nogen anden Scene i eller ved Kjøbenhavn og dens nærmeste Omegn før Contracttidens udløb, selv om den fra Hans Side maatte blive brudt forinden saadan Tids Udløb.

Hr. Rathsach er forpligtet til, uden Indsigelse, at udføre enhver af de Roller, Direktøren tildeler ham, samt at udføre enhver som helst Theatertjeneste (deri udtrykkelig al mulig Chortjeneste indbefattet), der af ham fordrer«.

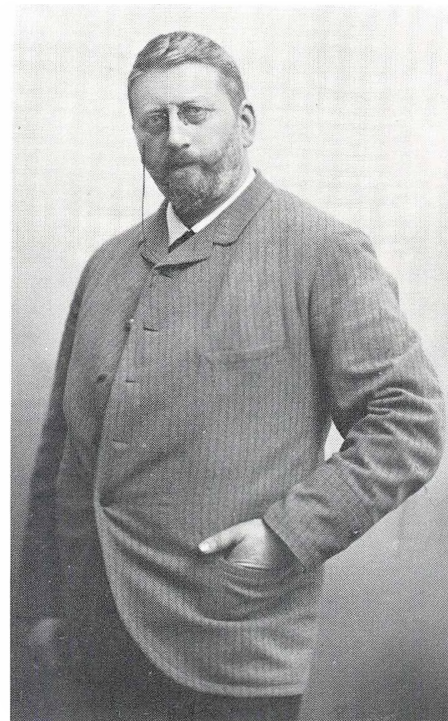
De mange fornavne er på det tidspunkt, hvor Rathsach begynder en tilværelse som skuespiller, åbenbart reduceret til F.C. Senere i livet skrev han kun C. Rathsach.

Ret lang tid har Rathsachs virke som skuespiller ikke strakt sig over. Det er også svært at efterspore, om den skaffede ham succes i de roller, han har haft.

Det ses af et brev, at han har været på turné i Jylland med Orlamundts omrejsende selskab, men dermed opfører og så kendskabet til hans teaterliv. Næste gang, han træder frem, er det som fotograf.

Men hvorfor i Hillerød? Havde han et særligt forhold til denne by?

Svaret må blive: – Muligvis!

Rathsach-portræt fra ca. 1900 - sådan, som man kendte »byens fotograf«.

Det var nu ikke i Hillerød, Rathsach indledte sin tilværelse som fotograf i året 1864. Da etablerer han sig som fotograf i hovedstaden, med atelier i Vimmelskaftet. Imidlertid havde fotografierhvervet derinde tiltrukket altfor mange. Det kulminerede i 1865 med 120 fotografiske atelierer, men to år senere var tallet reduceret til 85. 1882 var der tilmed kun 32.

Rathsach var mellem dem, der mindskede tallet i hovedstaden ved i 1865 at flytte til Hillerød, hvor han først indrettede sig i Mørkegaden – nu Østergade – men ved Fisketorvet havde H. Voigts enke en kunstdrejerforretning og en ejendom. Enken havde også to døtre. Den ene giftede fotograf Rathsach sig med, hvorefter han flyttede ind i svigermors ejendom. Den anden datter blev gift med hospitalsforstander og sognerådsformand Bencke.

Om sin herkomst har Rathsach, der var født 4. august 1839 i Middelfart, oplyst på en papirlap, prentet med en skrift, som vidner om en fast hånd:

»Min Fader Kammerraad Johan Heinrich Rathsach, Toldkasserer i Middelfart indtil Consumptionens Op-hævelse, senere Kortstemplingsfor-

valter i København – død April 1864.

Min Moder Elise Sofie, f. Martens, død i Frederiksborg 1890.«

I samme notat fortælles endvidere:

»Min søster Emma Dorothea Frederikke, f. i Middelfart 15. Sept. 1841«.

Konsumtionen ophævedes i 1850, og Rathsach-familien er antagelig i forbindelse hermed flyttet til hovedstaden, hvor kammerråden skulle varetage sit nye arbejde.

Unge Rathsach blev da også konfirmeret i København. Sognepræsten for Helliggeistes-Menighed i København har udfærdiget en erklæring af 9. oktober 1854 om, at »Theodor Carl Christian Voss Rathsach blev igår af mig i Helliggeistes-Kirke konfirmeret i sin Daabs Pagt, hvilket bevidnes herved«.

I 1855 bor familien i Lyngby. Dette fremgår af et brev, som søster Emma sender til sin bror, og det adresseres til »Landvæsenselev Carl Rathsach, Egerød«. Adressen er skrevet lidt utydeligt og skal muligvis være Egerød. Et sådant stednavn eksisterer ikke på Hillerød-egnen i dag, og det er muligvis et helt andet sted i landet, landvæsenselev Rathsach har opholdt sig. Men i en festsang til Rathsachs pris ved hans 70-årsdag 4. august 1909 åbenbares hans fortid som landmand ved Hillerød.

Det er den tids »husdigter« i Hillerød, postkontrollør A. P. Arnø, som fortæller:

*Med Tømme og med Pisk
gik gnaven, sur og nidsk
ung Rathsach bag ved Plov'n
omkring ved Tirsdagsskov'n.
Hans Fure den var skæv,
ham mumled: »Sikken Slæv«
og rykked' Kulerne
i Mulerne.*

*Vor gamle Patriark med Knoldspark
sin Ungdom sled på
Trollesmindes Mark,
indtil en skønne Da'
Rathsach-sach-sach
sit Ho'de i Kassen stak.*

Rathsachs udsigt fra atelieret: Fisketorvets handelsliv. Til venstre fiskehandler Levorsen. Yderst til højre fiskerkoner fra Øresundskysten. Foto fra 1905.

Der gik dog nogle år, inden Rathsach stak hovedet ind i kukkassen. Et mellemspil som skuespiller skulle overstås forinden. Men kan det tænkes, at »unge Rathsach« allerede dengang har fået et godt øje til den små frøken Voigt? Fra Trollesminde til Fisketorvet er ikke langt.

Selvsagt er også den fotografiske virksomhed omtalt i sagen, bl.a. med disse linjer:

*Og Plader nu han slog,
Pardon – jeg mener – tog.
På Kryds og Tværs vort Slot
han tog så flot.*

*Tidt tem'lig fine Folk har staaet stiv
og strunk og skelet til hans Objektiv.
Ja, Prinser og Prinsesser – sikket Held
han tæller i sit Klientel.*

Det er ikke alene sangen, som antyder, at Rathsach har været kongelig hoffotograf. Et brev fra kongens adjutant beviser det. Adjuntanten foretager i dette brev bestillinger på billeder, Rathsach har taget af den kongelige familie.

Det var dog hans lærling, der opnåede officiel titel af »Kgl. Hoffotograf«. Peter L. Petersen, der fødtes i et arbejdsmandshjem i Hillerød nytårsdag 1866, kom som 13-årig i fotograflære.

Om Peter L. Petersen, der skaffede sig efternavnet Elfelt, fortæller »Aftenposten« den 1. maj 1909, hvor Elfelt indrettede nyt atelier på Østergade i København: – Han lærte fagets kunst i Frederiksborg hos fotograf Rathsach, der ofte fotograferede på slottet, og hvor Elfelt fik blikket opladt for kunstneriske arrangementer!

*Charles Christian Voss
6. 7. 1867.*

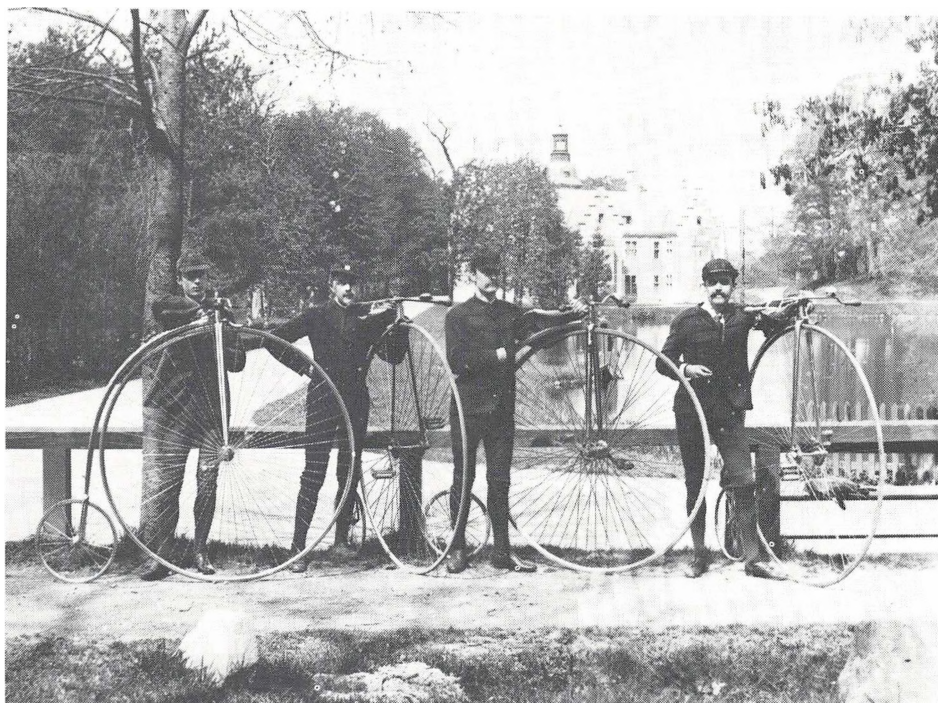
*De
Fotograf Rathsach
Hillerød.*

*Der har Vindstuen tilgaa
skrevet de 2 Billeder og sendt
de Billeder mig idag for dem har
12, 1/2 Løse og jeg vil bede dem om
at sende Vindstuen en kort
Begyndelse.*

*De har Vindstuen
1/2 Kongens 3 af hvert Billed
1/2 Prinsens 3 af hvert Billed
1/2 Prinsessens 3 af det Billed, som
høiherlig Keiseren findes.*

*De skal sende Billederne
til hver især – ellers ikke til mig,
som først var Afslutning – og alle
billeder vedlægge en kort
Begyndelse til hver især.*

*Forhøi det kongelige
J. G. Petersen
Kgl. Hoffotograf
Adjutant hos H. Kongen.*

Cyklister anno 1880.

Elfelt glemte aldrig sin læremester og fremhævede ofte den hengivenhed, han nærede for Rathsach. Elfelt var også mellem dem, som den 2. april 1911 bar Rathsachs kiste til graven.

I sangen siges, at Rathsach var slotstets fotograf. Det var han, men han var også »byens fotograf« i mere end én forstand. Han fotograferede byen, og det var ham, man gik til, når det gode portræt skulle udføres. Da kom kunstnersindet i fotografen til udfoldelse

Rathsach gik dog ikke af vejen for noget. En annonce i en markedsavis fra 1866 siger lidt herom:

Fotografisk Atelier, Fisketorvet

.....

C. Rathsach

Gamle Folk, nervøse Personer samt smaa Børn kunne nu blive fotograferede, da Aftagningen sker øjeblikkelig. Atelieret er aabent Markedsdagen, til det bliver mørkt. Billeder af afdøde Personer forstørres, og et fortrinligt Resultat garanteres, selv om Fotografiet af Vedkommende er mindre godt og falmet. Kabinet- og Visitkortbilleder anbefales.

I samme markedsavis ses en annonce fra Rathsachs svigermor, og i

den anbefaler »H. Voigts Enkes Kunstdrejerforretning på Fisketorvet, samt i Teltet på Torvet, sine bekendte solide og billige Paraplyer, Parasoller og Piber, forarbejdede på eget Værksted«.

Rathsachs kunstneriske evner fandt lejlighedsvis også udløsning i skulpturen, og det kom en fattig forening til hjælp. Håndværkssvendenes Syge- og Rejseforening var i vinteren 1888 i stor pengetrang, og så gik Rathsach til sagen. På pladsen foran købmand Østergaards forretning – den, der senere i folkemunde kom til at hedde Køie Bugt – modellerede Rathsach en stor, fint udført, figur i sne. En bøsse på figuren indsamlede 151 kroner – en efter datidens forhold ganske betydelig sum.

Godtnok var Rathsach i Hillerød en populær person, men alt har dog en grænse. Politisk sluttede han sig til Venstre, og han bakkede C. Berg kraftigt op, da denne politiker i 1874 kom til Hillerød og skabte en venstrepressen i Nordsjælland. Rathsachs venstredrejning var ikke populær hos den store del af borgerskabet, som fulgte Højre. Det kom til en konfrontation på en bevæget generalforsamling år 1887 i Industriforeningen, som var Rath-

sachs hjertebar. Han havde en årække været foreningens formand, men blev væltet af formandsstolen af højrefløjen uanset, at han havde varme fortalere. Således sagde kancelliråd, fabrikant Weitxmann:

– Vi vil ikke have politik ind i Industriforeningen. Vi får ingen bedre formand end Rathsach. Foruden at være en elskværdig personlighed har han ved dygtighed i sin kunstindustri fået et navn i videre kredse. Som han danner sine sager med smag og kunst, har han behandlet foreningen med takt!

Rathsach kom dog igen og var i bestyrelsen til sin død. Gennem 35 år var han i ledelsen og blev i »Industrien« klubliv en forgrundsfigur. »Kejseren« var hans kælenavn, når medlemmerne samledes til hyggestunder i klublokalerne på Teknisk Skole – kaldet »Lastens Hule«. Det var dog stiltfærdige laster som kortspil, der udfoldede sig i »hulen«.

Lykkeligvis er mange billeder fra Rathsachs fotografiapparater bevaret. Også en stor del af hans negativer, store og små glasplader, er i behold. Han skabte portrætkunst med sit kamera, men indfangede også bymiljøer, gader og huse i lange baner. Der har nok ligget noget af et statussymbol i på sin væg at have et billede af sit hus, gerne med sig selv og familie på, skabt af det nye gengivelsesmedie – fotografiet. Rathsach har uden tvivl haft en god forretning på den idé – på samme måde, som Sylvest Jensen mange årtier senere havde, da han fra luften fotograferede hele landets gårde m.m., med billedsalg for øje.

Lad det dengang have været en gesjæft! Den har dog sat gode og varige spor.

Det er den gamle mesterfotografes fortjeneste, at man i Hillerød har en god viden om byens udseende i de sidste årtier af forrige århundrede – samt lidt ind i det nuværende. Han nåede at forevige meget af det som – i god mening, eller trist uforstand – blev dømt til at forsvinde.

Nordsjælland og Sibbern - en sær snegl

Af B-H

Tanker ved en mindesten i Birkerød

Her fortælles – med udgangspunkt i Birkerød – om den stærke, særprægede personlighed, filosofen og »kommunisten« og dog »borgerlige« og højt dekorerede *F. C. Sibbern*, der var en velset gæst i præstegården i Birkerød – mere yderliggående var han dog ikke.

Da jeg »gik til præsten« i Birkerød i 1907 så jeg en dag en sten i Præstegårdshaven med indskriften – »Til minde om F. C. Sibbern«. Det mærkelige navn optog længe mine tanker. Hvem kunne det dog være med sådan et navn? – Men allerede i min læretid fortalte min læremester mig, at han var en berømt professor, og tilfældigvis havde han et bind af hans »Gabrieli Breve«, som jeg læste med samme rørelse som siden Goethes »Den unge Werthers Lidelser«.

Siden læste jeg mere om ham, og fandt ud af, at han havde levet fra 1785 til 1872, og at han havde været en stor personlighed, som der havde stået gny om. I sin ungdom og manddom var han på mange måder en ren rebel, som vakte beundring i en kreds og afsky i en anden! Han var gågænger om en hals, og han var en hyppig gæst hos præstefamilien i Birkerød. Præsten Carl Johan Heise var hans meget gode ven, og både han og hans elskelige hustru satte Sibbern meget højt. Turen til fods fra København til Birkerød regnede han ikke for noget, og han vidste, at han altid blev modtaget med åbne arme i præstegården.

I sin store erindringsbog »Et Liv« skriver Troels-Lund om ham, »Sib-

bern har i virkeligheden været en af de ejendommeligste personligheder Danmark har fostret. Havde han ejet en Luthers hensynløshed og kampmod ville han måske være blevet en stor reformator på en række områder, hvor han i sin tænkning var langt forud for sin tid, men da det kom til stykket svigtede modet og hans revolutionære tanker forblev låset inde i et for almindelige dødelige utilgængeligt universitetsprogram. »– Han blev ældgammel, og var altfor længe om at erkende alderdommens hærgen. Da Troels-Lund som ung student skulle til forelæsning i filosofi på universitetet hos professor Sibbern, var det med store forventninger, han mødte op, for gennem en menneskealder havde Sibbern stået som den ubestridte førstemand på filosofiens område, og alle de ældre i hans hjem og omgangskreds omtalte ham altid med stor ærbødighed. Det blev en kæmpe skuffelse for den unge Troels-Lund i første omgang. »Jeg gik derfra med en fornemmelse af, at jeg i stedet for at græsse på en kløvermark, havde fået en mulepose på, der hæmmede åndedrættet og indeholdt noget støv og hakkelse« siger han, og det er ikke til at undre sig over, når man f.eks. hører Sibberns forklaring på hvad livet

er: »Livet overhovedet er en af en mindre kilde kommende og med en mindre kraft sig fremarbejdende, producerende og under rimelig vekslen af stof producerende, organiserende og industrialiserende virksomhedsproces, men idet den materiale eller substrat konstituerer sig i et vist udvoks« o.s.v. ad samme skure, hvortil Troels-Lund bemærker: »For mig, student, var det naturlige svar på den forklaring på hvad livet er »Det var som syv.....! Skal det være livet?« Det var ikke den Sibbern han havde ventet at træffe. Sibbern var den gang 73 år, og der var sket en stor forandring med ham siden han som universitets rektor i 1846 havde udgivet sit hovedværk »Spekulativ Kosmologi«. Nu kunne han fra sin svimlende tankeflugt pludselig dale ned og komme med ganske hverdagsagtige, halvt naive betragtninger til de unge studenter som af og til gjorde det svært for dem, at holde grinet tilbage, som han en dag pålagde dem, at sørge for at holde deres maver i orden, og ikke ved utålmodighed bringe den i uorden! Lykkes det ikke straks at opnå et resultat, skulle de ikke give op, men tålmodigt afvente det gunstige øjeblik, eventuelt ved dertil afpasset lektur«. Det råd er nu slet ikke så tosset endda, og der er da også mange, der tager avisen under armen den dag i dag når de går afsides – En anden dag kom han helt forpustet ind i auditoriet, og fortalte studenterne: »Ligesom jeg gik i mine egne tanker nede på Frue plads mødte jeg en stor flok hanhunde, der løb efter en hunhund, og som nær havde løbet mig over ende. Det faldt mig da ind, hvor mægtigt et fremskridt har menneskesamfundet ikke nået ved indstiftelsen af ægteskabet« – Sibbern vedblev med at forelæse i lange tider efter Troels-Lund i 1855 havde oplevet ham, og efterhånden blev den Sibbern, der i 1846 blev hyldet som filosofiens førstemand til »gamle Sibbern« »gamle vrøvlehoved«, og tilsidst blev hans virksomhed nærmest en forargelig parodi. Hver gang han fik et nyt hold

studenter, gik han hen og trykkede hver enkelt i hånden, samtidig med at han spurgte, hvad de hed. Den første svarede »Niels Juel!« – »Det er sandelig et navn der forpligter« sagde Sibbern. Den næste svarede »Ivar Hvidtfeldt« »Nej det var da et sjældent træf, at få to af vore store søhelte på samme hold« – Men da den tredje havde den frækhed at svare »Peter Tordenskjold«, gik det først op for ham, at man holdt ham for nar, og grædefærdig vendte han sig om, og forlod auditoriet. Studenterne dengang har altså heller ikke været rene englebørn. Men den gamle filosof burde have filosoferet sig til at holde op længe før alderdom gjorde sig så stærkt gældende!

Det var synd, at den mand der engang havde fået bølgerne til at gå højt, skulle ende som et »gammelt vrøvlehoved.« – Han hvis navn engang blev nævnt side om side med mænd som brødrene Ørsted og Adam Oehlenschläger – Allerede 13 år før J. P. Jacobsen oversatte Darwins »Arternes Oprindelse« til dansk, går Sibbern ind for udviklingslæren, hvad den gang blev betragtet som en *uhørt frækhed*, og den rene gudsbespottelse.

»Det første menneske har altså haft både fader og moder,« siger han, »Og stiger vi i tankerne længere tilbage, så må vi finde de første forfædre i visse elementære dyrearter« – Havde man nu hørt magen! – !

I politisk henseende hyldede han det enevældige monarki, støttet på en kreds af vismænd, men som et attraktivt alternativ for denne regeringsform foretrak han den rene kommunisme frem for demokratiet. I konkurrencen siger han »forvandles den menneskelige bedrift lidt efter lidt til blot og bar geschæft, der fremkalder dens nervøse kamp af alle mod alle! Jeg anser det for at være rigtigt, at statsmænd i tide sætter sig ind i kommunismens ide. Den har realitet. Og om man så brænder nok så mange »Husser«, og udholder nok så mange »Husserkrige« for dens skyld, så undgår man dog ej, at den jo engang får sin Luther«. – I

1917 fik de Lenin teorierne omsat i praksis.

Han vil sige til dem på hans højre side: »Kommer hid til mig, i min faders velsignelse, om jeg var hungrig og I gav mig at spise, og jeg var tørstig og I gav mig at drikke o.s.v. og alt hvad I har gjort imod en af mine mindste brødre det har I gjort imod mig.

Sådanne tanker måtte uvægerligt rejse en storm ud over landet. Sibbern var nu blevet 60 år, han havde dannet sig et verdensbillede, og det stod nu som hans opgave, alment og forståeligt at meddele dette indtryk af sit livs tænkning til sit folk. Men så på een gang blev han tavs! – Man har udlagt denne tavshed som mangel på kampmod eller ligefrem fejhed, men hans tilbagetog skyldes langt snarere hans store redelighedssans, siger Troels-Lund.

Hans anstødssten blev netop ordet om at forarge. »Enhver der forager en af mine små, for ham var det bedre, at han aldrig var blevet født« – Og hvad var det nu han var ifærd med at gøre? – at sprede den slags tanker, som før havde været indesluttet i et lærd universitetsprogram utilgængeligt for almindelige mennesker, ud til alle slags læsere, måske endda holde forelæsningsforedrag for purunge studenter. Det ville jo være skammelig samvittighedsløshed, at udså så ond en sæd! Thi den gængse troslære bundede jo dog for størstepartens vedkommende i samtidens relegiøse liv og i de enkeltes hævdvundne håb og fortrøstning. – Og hvad havde ledet ham til kanten af denne afgrund? Hans gamle onde, som han troede han havde nedkæmpet, – forfængelig egenrådighed! Med sit begær havde han grebet efter den »hellige« videnskab for at tilfredsstille smålig lyst, blive berømt som tænker og forfatter, nævnet som en af sit lands stormænd. – Men følelsen af at svigte det bedste i sig selv, hvis han helt måtte opgive tanken om offentliggørelse for en bredere kreds, blev ham et martyrium. – Der måtte findes en form, hvorunder han, uden at forarge de små

dog kunne udtale, hvad der dybest lå ham på sinde. – Hvad om han udgav et skrift i lighed med Holbergs »Niels Klims underjordiske rejse«, hvori han skjult for de umyndige, men gennemskueligt for de forstandige kunne udtale en dom over det, som han fandt stridende imod sandheden. Søren Kierkegaard valgte den skruede forklaring ved udgivelsen af et af sine værker, at han havde fisket manuskriptet op i et palisanderskrin fra bunden af Søborg sø. – Hvad om han Sibbern lod en ven finde manuskriptet i en gang på Christiansborg til – »Meddelelser over tilstande i Europa i året 2135«, og udgivet af F. C. Sibbern. Så skriver han da vidt og bredt om forholdene i Europa mod slutningen af det 18. århundrede.

På denne måde forsøger Sibbern at fremføre sine tanker om udviklingslære, kommunisme og kirkelære men alt sammen på en så håbløs skruet og naiv en måde, at de få, der havde kraft og mod til at arbejde sig igennem de, mere end 600 sider, blot kom til det resultat »at nu gik den gamle i barndom!« – Brudet i hans livsbane skyldtes ikke snæversyn eller svaghed, men snarere et overskud af gode egenskaber. Hans skib, som sejlede ud som en stolt fuldrigger, kom i havn som en latterlig havarist. Sibbern døde 16. december 1872. En elev fra et af de 54 studentehold som han havde ført frem, Otto Borchsenius, skrev i et mindeskrift »Det er kun få personligheder i vor historie, der har en så enstemmig dom over sig, hvad ærlighed, hæderlighed og begavelse angår. Få personligheder er således med flere skiftende slægters kærlighed, tak og velsignelse gået i deres grav«.

Det blev altså stenen i præstegårdshaven i Birkerød, der gav stødet til, at jeg kom til at interessere mig for den mærkelige mand, hvis navn engang blev nævnt i rang med mænd som Brødrene Ørsted og Oehlenschläger, men som i dag næppe siger ret mange af den unge generation noget? –

Gamle nordsjællandske råd til kvinder

Af Erik Gribsø

Dyvelsdræk og Sevenbom mod abort gjorde kvinderne syge, – eller det modsatte, mod sterilitet: at indgnide blade af gøgeurter med indblandet vin

De gamle nordsjællændere festede meget i juletiden, men navnlig bryllupper blev fejret med store festligheder. Der blev spist og drukket og danset i flere dage.

Selve brudevielsen fandt som regel sted på en fredag. Det var praktisk, for så var der kun en mellemliggende dag, før det blev helligdag igen. Den virkelige grund til at vælge en fredag anede de fleste gæster sikkert ikke noget om.

Fredag er opkaldt efter Freja, kærlighedsgudinden, og det var for at skaffe sig hendes bevågenhed, at man oprindelig valgte hendes dag til at holde bryllup på. Det kan i denne for-

bindelse være interessant at lægge mærke til, at Fredag på latin hedder »Dies Veneris«, Venusdag, den romerske kærlighedsgudinde venus' dag.

Folk var ikke særlig fintfølelse, og det var ikke usædvanligt, at brudefølget, når det kom til kirken, fandt en kludedukke stillet foran våbenhuset eller opad et træ. Det var en ondskabsfuld hentydning til, at bruden i forvejen havde fået et barn, - enten med brudemanden, som brugdommen altid blev kaldt, eller med en anden.

Var en pige »kommet galt af sted«, blev der tit i hemmelighed anvendt fo-

sterfordrivende midler eller rettere sagt midler, man troede kunne fremkalde en abort. Særlig tiltro havde man til dyvelsdræk og sevenbom. skønt formålet med at anvende disse to midler aldrig opnåedes, hvorimod resultatet blev, at pigen blev farligt syg. På Ølsted-egnen sagde man

*Dyvensdræk og sevenbom
gør så mangen pige from*

Dyvensdræk er et plantestof, der består af harpiks, gummi og olie, og sevenbom er bærrerne af en slags enebærbusk.

På visse egne i Nordsjælland havde man den mærkelige opfattelse, at en pige efter det syvende »uægte« barn »blev mø igen«. En jomfrubrud bar i Nordsjælland røde silkebånd på sin hue, andre piger havde grønne, og enker sorte, når de blev viet.

Var det galt med for megen frugtbarhed før brylluppet, kunne det modsatte også volde store kvaler. Tit var det af hensynet til slægten og gården ligefrem nødvendigt, at der kom afkom, og for at opnå det, blev mange mærkelige midler bragt i anvendelse. Den berømte kannik og historiske forfatter Christiern Pedersen, der levede sine sidste år i Helsingør, og som ligger begravet på Helsingør kirkegård, udgav i 1533« i en god Mening for syge Folkes Skyld« en lægebog. Heri anbefales det en kvinde, som ikke kunne blive med barn, at knuse blomster og blade af gøgeurter og indgnide dette »op under sig«. Roden af gøgeurt skulle hun knuse og drikke i vin: »Jeg finder ingen Urt, som mere kan hjælpe Mænd og Kvinder i denne Maade«, skriver kanniken. Han nævner dog også andre midler mod ufrugtbarhed: afkog af bynke, rosmarin, tormentilrod, hjertensfryd, hørfrø og pæonkerner.

Man kan trække på smilebåndet ad disse mærkelige råd, men man genfinder flere af dem hos vore dages naturlæger . . . men det er en anden historie, her drejer det sig om virkelig historie!

TIDLIGERE ÅRGANGE

Måske synes De så godt om »Folk og minder fra Nordsjælland«, at De gerne ville have nogle af de tidligere årgange.

Dette kan sikkert lade sig gøre, idet vi er i besiddelse af et begrænset oplag af 1974- og af 1975-udgaverne, som begge er storartede.

Prisen er den samme som for 1976-udgaven, altså 34,50 kroner, og Deres bestilling kan afgives til Dansk Bladforlag K/S, Holbergsgade 20, 1057 København K, Telefon: 01 - 14 06 11

P.S.

Pas godt på Deres eksemplar(er) af »Folk og minder fra Nordsjælland«. Der er nemlig tale om en bibliofil publikation, som for tidligere årganges vedkommende er i høj kurs hos antikvarboghandlerne.

Gribskov - altid under forandring og dog uforanderlig på langt sigt

Af Iver Nissen -

Synsindtryk forsvinder, men nye og spændende opstår, nogle gange ved Vorherres hjælp i form af stormfald. Skovbrugslærer, viceborgmester Iver Nissen, skovskolen i Nødebo, fortæller her om Gribskov før og nu, en levende organisme i kredsløb

Af fortidens vidtstrakte skove er der nu kun større eller mindre rester tilbage.

Store arealer er gennem tiderne ryddet, ikke bevidst for at skaffe landbrugsjord, men mere et resultat af et overhåndtagende forbrug af træ til huse og skibe, og til brændsel – helt uden tanke på fremtiden. Tilplantning fandt ikke sted. Løsgående heste og kreaturer ødelagde i stor udstrækning selvsåede planter, og resten blev hugget til opsætning af risgærder.

Efterhånden som de store træer blev fældet – eller faldt af ælde – dannedes græssletter med spredt bevoksning af trægrupper og enkeltstående, bredkronede gamle ege og bøge. Dertil kom i Gribskov det store antal småsøer samt vandfyldte, ubevoksede moser og enge. Man kunne i Gribskov se konturerne af et storslået landskab med høje bakker og stejle skrænter, dybe huller, der ikke alle var vandfyldte.

Gribskovarealerne er i særlig grad præget af den ujævne fordeling af smeltevandsaflejringerne ved istidens ophør. Så uensartede arealer var lidet attraktive til opdyrkning; ydermere

veksler jorden ofte knivskarpt fra det magreste sand til det stiveste blåler, andre steder stenfyldt grus.

Ved udskiftning sidst i 1700-tallet blev Gribskov udlagt til varigt skovareal, idet skoven her, på trods af menneskenes uforstand, stadig havde karakter af skov.

Fra Gribsø Bakker.

Inde i den tætte granskov kan det være svært at se, at »det bugter sig i bakke, dal«, men når man som her kommer til vejrs, ser man tydeligt »de skjulte landskaber«.

De enkelte i Gribskov beliggende bondegårde og smålandsbyer blev nedlagt og beboerne flyttet til andre mere landbrugsegnete jorder.

De små områder af opdyrket jord, blev i overvejende grad tilplantet med eg med henblik på altid i de danske skove at have eg nok til skibsbygning.

De gamle egebevoksninger i Gribskov vidner endnu en kort tid om denne langsigtede planlægning.

Endnu findes der spor af de tidligere nu næsten glemte landsbyer. For få år siden kunne omridset af en ejendom i Skallerød reetableres ved hjælp af syltstenene. Landbybrønden er rektangulær og opsat med store kampesten. Brønden, der på kortet er kaldt Valdemarskilde, er næsten intakt, men udtørret. Landsbyagrenes bølgede konturer ses endnu i den tilbageblevne lyse, gamle egeskov.

Om få år vil en ny skov vokse op og uigenkaldeligt slette de sidste spor af steder, der igennem mange hundrede år har dannet rammen om menneskers liv og virke, glæder og sorger. Dramatik har disse mennesker ikke savnet i deres tilværelse, derfor sørgede deres naboskab og, i et vist mål, omgang med landets fredløse, der i den store skov kunne skjule sig for øvrigheden. Ikke mindst i ufredstider var deres tilværelse risikofyldt og kummerlig.

Skallerød Dam.

I tidligere tider, før man afvandede, så store dele af Grib Skov sådan ud, navnlig i den sydlige del. Det har været et kæmpemæssigt arbejde at grave de mange grøfter med håndkraft, og skovbilledet er bestemt ikke blevet smukkere derved.

Der er meget rigtigt i, at »skoven er smukkeste der, hvor der ingen træer er«.

Mens der indtil ca. 1770 ikke fandtes graner i Gribskov, blev der i tiden derefter plantet megen gran, dels i blanding med løvtræ, dels i rene bevoksninger. Nogle 200-årige graner står endnu tilbage. Samtidig blev småsøer, vandhuller og moser i stor udstrækning afvandet og tilplantet, oftest med gran.

I løbet af få år skjultes landskabet helt af skov for aldrig mere at komme til syne. Og dog! – tidens krav om rationel skovdrift, og indimellem store stormfald afdækker med lange mellemrum dele af et vidunderligt landskab.

✱

I disse år er landskaberne: nord for Gribbakkerne, nord for Skovportevej, mellem Stutmesterkorset og Femvejskorset, samt arealet øst for Stutmestervej nord og øst for Stjernen delvis kommet til syne. Vil man opleve disse pragtfulde landskaber, skal det være nu, om få år har skoven igen lukket sig, og ingen i denne generation får muligheden mere.

Men andre steder vil i kommende år landskaber blive afdækket og skjult igen, – det sker også i andre skove, men kun så storslået i Gribskov, også fordi den er stor i omfang.

På sin vej i Gribskov vil skovvandreren møde store smukke træer, i samlede grupper eller enkeltstående. Måske ønskes dette eller hint bevaret som det er, – men lad være!

Nyd det nu, som det er, og vid, at skoven er en levende organisme. Synsindtryk forsvinder, men nye og spændende opstår, – altid under forandring og dog uforanderligt i det lange sigt.

Skoven er en levende organisme i sig selv, og i dens indre trives andre organismer i et evigt kredsløb, afhængigt af hinanden og uden mulighed for at eksistere alene.

✱

I skovbunden ligger der ofte store mængder grene spredt ud, ligesom man ofte finder tykkere stammer, der på grund af ringe værdi har fået lov at blive liggende. Da de fra jorden optagne næringsstoffer i meget væsentlig grad bindes i tynde grene, i blade og nåle, betyder det, at næringsstofferne, efter at have været med til at opbygge træet, atter vender tilbage til jorden og igen kan optages i nye vækster.

Desuden skaber grenene læ på skovbunden og forhindrer træk og sus. Læ i skovbunden giver gode forhold for regnorme og de bakterier, der ned-

bryder og omdanner blade og grene til muld og frigør næringsstofferne. Træk i skovbunden afbryder kredsløbet, jorden bliver fast og hård og træerne trives dårligt.

I grene og stammer på skovbunden udklækker insekterne deres æg med masser af larver og insekter til stor gavn for skovens fugleliv. Jo flere grene og stammer under forrådnelse skoven rummer, des flere fugle kan den give føden, hvilket igen giver føde til flere rovfugle og -dyr.

Når sortspætten i de senere år er blevet almindelig i Gribskov, skyldes det ikke mindst det store stormfald i 1968 med afsætningsvanskeligheder for det mindre værdifulde træ, der i stor udstrækning blev og endnu bliver liggende, spredt eller i dynger, på skovbunden.

Den dag, det bliver økonomisk givende at udnytte en større del af træet, og måske grenene med, må vi også sige farvel til adskillige fuglearter, og hvad der iøvrigt følger af en mere effektiv udnyttelse.

Ved Trustrup.

Et synsindtryk forsvinder, og et nyt opstår. Anderledes kan det ikke være. Men det gør ondt at se disse mere end 200 år gamle ege falde. Egene er fra den tid, hvor Trustrup var en landsby i Grib Skov.

Krigsårene, med den stærke udnyttelse af selv det dårligste og mindste træ, gav erfaringer, der bør advare os.

Prisen for en beskedent forbedring af skovens økonomi kan måske blive for stor.

HVOR GODTFOLK MØDES

KVICKLY

FOR AT JULE

BRUGSEN

HELSINGØR

HELSINGØR

OG FÅ DEL I DIVIDENDEN.

Her viser vi nogle eksempler på vort store udvalg i enkle og kvalitetsbetonede møbler og interiørideer. Engelske stilmøbler er et af vore specialer, men også klassiske lædermøbler i den bedste udførelse findes side om side med tidløse og moderne møbelgrupper. – Enkeltmøbler der sætter prækken over i et i ethvert hjem, samt gaveting i et stort og spændende udvalg.

– det gamle hus på torvet i Hillerød

Borella Hansen & CO
 Torvet 1 • 3400 Hillerød • Telefon (03) 26 05 98

Restaurant Jægerhuset

Ved Furesøen

Ved kok Lonny og Jørgen Ramstedt

Dronninggårds Allé 126 • 2840 Holte • Telefon (02) 42 04 47

Det store udvalg finder De i:

Helsingø I senkram

A. CHRIST Ø PHERSEN

Østergade 18

Tlf. (03) 29 41 02

Moderne smykker
Alt i gaver

Juvelarbejde . Finere guldarbejde . Reparationer
Alt udføres på eget værksted
juvelér, guld- og sølvsmed

PAUL A. LARSEN

Slotsgade 10 . Hillerød . Telefon (03) 26 03 31

Skifter De briller
hele dagen -
så bør De
få Dem et par
med dobbelte glas

Bruger De briller både til læsning og afstand, så prøv at få glas med to eller tre styrker.

Det gør Dem fri for den daglige søgen efter »de andre briller«.

Jørgen Køie & Søn A/S
SPECIALOPTIK
Slotsgade 52 · 3400 Hillerød
Telefon (03) 26 66 55

TRÆLAST
BYGNINGSARTIKLER

H. Nobel

TØMMERHANDEL

Afdeling Frederiksværk, tlf. (03) *12 00 70

Afdeling Hundested, tlf. (03) 33 70 03

Dejlige gavebøger

og

**Bing og Grøndahls
kunstporcelæn**

TOFTES BOGHANDEL

Slotsgade 22 - Hillerød

Tlf. (03) 26 01 32

*Ny-udgivelser af kulturhistorisk, værdifulde publikationer
omhandlende perioden 1850-1900 udsendt af Strandbergs Forlag:*

Praktisk Raadgiver for Udvandrere til Amerika
Emigrantvejledning fra 1871.
Rigt ill. 128 s., indb. Kr. 49,50.

Viser fra din oldefars tid
40 folke- og skillingsviser med
noder og 40 originale træsnit.
196 sider. Kr. 23,00. 5. oplag.

Den kloge Kones Bog
Populærvideenskabelige råd fra
1867. Forsynet med mageløse
datidige ill. 128 s. Kr. 39,50.

Brevbog for Elskende
Anvisning til at skrive elskovs-
breve, opr. fra 1879. 23 træsnit.
112 sid. Kr. 39,50, indbundet.

**Nødvendig Advarsel for En-
hver, der besøger Kjøbenhavn**
Kulturhistorie med festlige ill.
80 sider. Kr. 36,80. 3. oplag.

Vintergæk og Sommernar
En bog fra gækketraditionens
store tid i slutningen af 1800-
tallet. 80 s. Rigt ill. Kr. 39,50.

Kort over Kjøbenhavn
Vejviser med 4-farv. bykort fra
1873 med spændende beretnin-
ger fra Amerika. 4 s. Kr. 10,00.

»Den Danske Pioneer«
Ældst kendte udvandreravis fra
1873 med spændende beretnin-
ger fra Amerika. 4 s. Kr. 10,00.

**Sibylles og Cyprianus' store
Drømmebog**
Drømmetydn. fra slutn. af forr.
årh. 120 s. Kr. 11,50. 8. oplag.

Jul i et Viseværksted
Tidsbillede fra 2. halvdel af
1800-tallet. Rigt illustreret.
64 sider. Kr. 16,00. 2. oplag.

Hinsides Grænsen
Erindringer fra Sønderjylland
efter 1864. Rigt ill. 160 sider.
Kr. 69,00, indbundet.

ABC for Børn
»Lette Læsestykker, Tal-Læs-
ning, Regnestykker« etc. fra
1876. Rigt ill. 48 s. Kr. 10,00.

BØGERNE KAN KØBES I ENHVER BOGHANDEL

Strandbergs Forlag

GRUNDLAGT 1861

Vi har hvad De søger

H. ANDREASEN

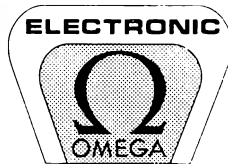
isenkram ■ glas ■ porcelæn
køkkenudstyr ■ sport

FREDERIKSVÆRK

TLF. 12 00 64

imerco isenkrammer

OMEGA

S. P. LØKKE & SØN

Nørregade 5

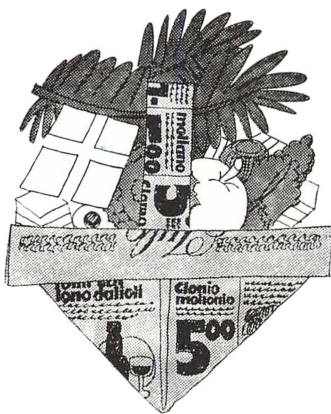
Frederiksværk

Tlf. (03) 12 02 86

Jule i

HELSINGE

BRUGSFORENING

Køb »juleind« i
Helsing
Brugsforening.
Vi har alt – lige
fra julefrokosten –
og til julegaverne.

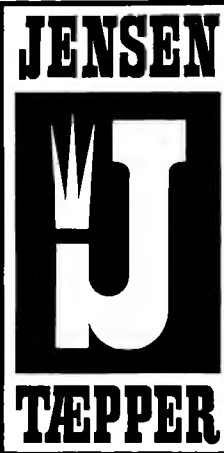
- stor P-plads
- altid spændende
og velopfyldte
tilbudstørve
- stort udvalg
- populært cafeteria
- god betjening
- god plads i butikken

Et bedre tæppe for de samme penge -med Jensen-fakta!

Find Deres nye tæppe blandt
JENSENs enorme udvalg af
kvalitetstæpper til Jensen-priser.
Gratis måltagning og tilbud.

Egen import
af verdenskendte
kvalitetsmærker.
Gram-Weston-Ege-
Heuga.
4F-mærket & Woolmark.

**HILLERØD
HELSINGØR
FREDERIKSSUND
BIRKERØD**

HANDELSBANKEN

- altid med i billedet

Nordsjælland

Frederiksværk

*I 1976 er 800.000 ton gammelt jern
omdannet til ca. 600.000 ton dansk stål*

Det Danske Stålvalseværk A/S

